

VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS

TEISĖS fakultetas

Vytautas Kuncaitis

Ar reikalavimas vietovardžius/ topografinius užrašus rašyti tik oficialia valstybine kalba nepažeidžia tautinių mažumų teisės vartoti gimtąją kalbą?

Magistro baigiamasis darbas

Teisės vientisųjų studijų programa, valstybinis kodas 60101S103

Vadovas (-ė) Silvija Gervienė _____
(Moksl. laipsnis, vardas, pavardė) (Parašas) (Data)

Apginta Doc.dr. Tomas Berkmanas _____
(Fakulteto prodekanas, laikinai einantis dekanu pareigas) (Parašas) (Data)

Kaunas, 2014

TURINYS

SANTRAUKA	3
SUMMARY	4
ĮVADAS.....	6
1. TAUTINIŲ MAŽUMŲ SAMPRATA IR JŲ TEISIŲ APSAUGA.....	8
1.1. Tautinių mažumų samprata	8
1.2. Tautinių mažumų statusas ir samprata Lietuvos nacionalinėje teisėje.....	11
2. VALSTYBĖ KAIP TARPTAUTINĖS TEISĖS SUBJEKTAS IR IŠ TO KYLANČIOS TEISĖS	17
2.1. Valstybės samprata ir statusas tarptautinėje teisėje. Montevidėjaus konvencijos apžvalga ...	17
2.2. Valstybės interesai ir jų apsauga	20
2.3. Valstybės interesas ir teritorinio vientisumo užtikrinimas.....	22
2.4. Valstybinės kalbos vartojimo teisinis reguliavimas	23
3. TAUTINIŲ MAŽUMŲ TEISĖ VARTOTI GIMTAJĄ KALBĄ IR ŠIOS TEISĖS RIBOS VIEŠAJAME VALSTYBĖS GYVENIME	27
3.1. Tautinių mažumų teisė į gimtąją kalbą ir jos vartojimo galimybės vietovardžiams ir kitiems topografiniams žymenims.....	27
3.2. Teisės naudoti vietovardžius ir topografinius užrašus tautinės mažumos kalba interpretavimas Lietuvos teismų praktikoje.....	30
3.3. Teisės naudoti vietovardžius ir topografinius užrašus tautinės mažumos kalba perspektyvos Lietuvoje.	32
IŠVADOS	34
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	37

SANTRAUKA

Ar reikalavimas vietovardžius/ topografinius užrašus rašyti tik oficialia valstybine kalba nepažeidžia tautinių mažumų teisės vartoti gimtąją kalbą?

XIX amžiuje susiformavo tautinės valstybės idėja, kurioje valstybės teritorija apima tam tikros tautos gyvenamo ploto ribas, tačiau įvairios socialinės kultūrinės ar politinės aplinkybės lėmė, kad nėra tautine prasme grynos valstybės ir kai kuriose iš jų tautinės mažumos sudaro reikšmingą šalies gyventojų dalį. Tautos idėja paremtoje valstybės sampratoje kyla konfliktas tarp skirtingos tautinės ar kalbinės sudėties gyventojų, garantuojant kiekvienam iš jų teises vartoti gimtąją kalbą. Atsižvelgiant į tai, šiame darbe analizuojama tautinėms mažumoms priklausančių asmenų teisės. Šio darbo tikslas – išsiaiškinti ar draudimas tautinėms mažumoms Lietuvoje ženklinti gatves ir kitus topografinius ženklus jų nacionaliniais rašmenimis, nepažeidžia jų kaip tautinės mažumos teisės vartoti gimtąją kalbą. Atlikus tyrimą sisteminės analizės, lyginamuoju, loginiu-analitiniu ir dokumentų analizės būdu, hipotezė, kad draudimas tautinėms mažumoms Lietuvoje ženklinti gatves ir kitus topografinius ženklus jų nacionaliniais rašmenimis pažeidžia jų, kaip tautinės mažumos teisę vartoti gimtąją kalbą, nepasitvirtino, nes daugelis norminių aktų, kuriuose aiškiai įtvirtinta valstybių pareiga pateikti topografinius ir vietovardžių užrašus tautinių mažumų kalba, yra rekomendacinio pobūdžio su galimybe pačioms šalims spęsti dėl jų taikymo, todėl laikytina, jog tai pačios šalies apsisprendimo laisvė. Taip pat reikėtų pripažinti, kad ir Lietuvoje ratifikuotos Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencijos nuostata dėl vietovardžių ir topografinių užrašų vartojimo tautinių mažumų kalba numato tam tikras sąlygas, kurios turi būti tenkinamos, kad minėta teisė būtų realizuojama. Remiantis dabartine mūsų šalies teismų praktika ir joje pateiktu Konvencijos nuostatų taikymo išaiškinimu, įstatymų leidėjas turi diskrecijos teisę spręsti apie poreikį vietovių, gatvių pavadinimus ir kitus topografinius įrašus daryti taip pat ir tautinės mažumos kalba ir tai neturėtų pažeisti tautinės mažumos teisių vartoti gimtąją kalbą, kadangi vietovardžių ir topografinių užrašų darymas yra valstybės realizuojama funkcija viešajame gyvenime, o Lietuvos teisinėje sistemoje prioritetą teikiamas valstybinės kalbos vartojimo užtikrinimui.

SUMMARY

In the XIX century the idea of nation-state was formed, where the territory of the state covered boundaries of the living area of separate nation. Because of various social-cultural or political circumstances, there is no solid state in terms of nation, therefore the minorities in some of the states form a significant role of population. There can be noted that in the conception of state, which is based on nation-state idea, the conflict appears between the majority of the population forming the nation and the rest of population forming different national, ethnic or linguistic groups, in order to guarantee each of them the right to use their own language. Taking this into consideration, this work analysis the language rights of minorities. The aim of this work – to research if prohibition to mark the street names and other topographic indications in the national characters does not violate the rights to use national language of minorities.

The research has revealed that the minority is a group of people, that is smaller than the rest of the population in certain state and which posses non-dominant status, likewise its members being citizens of state have ethnical, linguistic or religious signs, distinguishing them from the rest of population and expressing at least indirectly solidarity for protection of their culture, traditions, religious or language. The conception of minority may be revealed through the objective and subjective criterions. The objective ones are the following: the number of the group, non-dominant position, the presence in a particular territory of a state, language, culture, religion, customs, traditions also ethnicity. Subjective criterions include willingness of minority to protect the identity and individuality.

Scholars do not present the common consensus regarding the rights of minorities: whether those rights are individual or collective. Nowadays the rights of minorities may be implemented by two ways: 1) individually; 2) with other members of minority. Therefore collective elements although in minimal volume are transferred to the protection system of minorities. In international level there is International Covenant on Civil and Political Rights and its Article 27 that protects the rights of minorities. The other legal acts are more regional than international and the most detailed act that is regulating the rights of minorities is the Framework Convention for the Protection of National Minorities of the Council of Europe. Moreover, there are a plenty of complementary international or regional documents too such as European Charter for Regional or Minority Languages, Recommendation 3 of the Oslo although they are not mandatory.

Analysis of Framework Convention for the Protection of National Minorities revealed that in order to achieve the effective implementation of policy for minoritiesprotection , the legislators when creating the legislative database, shall take more into consideration the situation with minorities. Likewise it is important, that the provisions of this Covention shall come into force only when they

are incorporated to the national laws. Notwithstanding that the present Lithuanian government has declared in its program, that the most significant problems of minorities (names, surnames in national characters used in the official documents, the street names and topographic indications in national characters) will be solved, no decisions have been made yet.

The rights of minorities inevitably are assessed in relation with the rights of state, in which those minorities are located in. The one of the most relevant document that presents the status of state is Montevideo Convention. This convention is essential for the international legal system, because it indicates the elements of state as an international subject. These elements are the following: 1) population; 2) government; 3) territory; 4) the ability to build the relations with other states (governments).

Taking into consideration necessity for the state to guarantee particular values it is important that the measures to protect those values for that state would be ensured. In the international law the principles and purposes of sovereignty and territorial integrity are recognized. These are enshrined in the Article 1-2 of the United Nations Charter. Therefore the state is free to handle its domestic affairs and to protect its territorial integrity as long as the state is not violating its international commitments. The Constitution of Lithuania determines that the territory of the State of Lithuania shall be integral and shall not be divided into any State-like formations and the administrative units and their boundaries of the Republic of Lithuania are established by law. Special status for Lithuanian language is also given in the Constitution stating that "Lithuanian shall be the State language". Therefore the special law for Lithuanian as a state language is enacted which states that local names, street names and other topographical indications have to be only in Lithuanian.

The right to write the names of places and other topographic indications in language of minority is clearly stated in Article 11(3) of the Framework Convention for the Protection of National Minorities. The realization of this right is provided with some terms: territory shall be abundantly populated with members of minorities; the realization of the latter right shall be harmonized with the legal system of the state also it has to be determined if there is a sufficient demand for such indications. It should be noted that Lithuania has ratified the Framework Convention for the Protection of National Minorities, but, as mentioned previously, the national laws for the implementation of this Framework Convention has not been enacted yet.

The formed situation in the case law of Lithuania is interpreted as follows: the legislator has a discretion to decide about the need to label the names of areas, streets or other topographic indications in national characters of minority language. It is interpreted that this could not violate the rights of minorities to use their national language, because local names, street names and other topographical indications is the function of state that is realized in the public life and the priority is given to Lithuanian as a state language in the legal system of Lithuania.

ĮVADAS

Lietuvos Respublika, kaip ir kitos Europos valstybės, daugiakultūrė valstybė. Dažnai tokių valstybių visuomenė yra pavadinama „atvira visuomenė“. Atvirose visuomenėse vyriausybė yra atsakinga ir tolerantiška, o politiniai mechanizmai – lankstūs ir skaidrūs. Tokios visuomenės pamatas yra politinės laisvės ir žmogaus teisės¹. Lietuvos istorijoje tautinių mažumų sklaidos pradžia yra žymima LDK Didžiojo kunigaikščio Gedimino laiškais Europos amatininkams. Šie kvietimai reiškė, kad Gediminas buvo sumanęs plėtoti amatus, tobulinti ginkluotę, rūpinosi mūrine statyba. Kunigaikštis buvo plačiai užsimojęs ugdyti Lietuvos ūkį ir kultūrą, užsieniečiams bei jų šeimoms garantuodamas tikėjimo laisvę bei geras veiklos sąlygas. Visą Lietuvos istoriją Lietuvos valstybė buvo daugiatautė. Mūsų šalyje buvo nemažai rusų, lenkų, gudų, totorių, žydų ir daugelių kitų kitataučių. Valstybė suteikė puikias sąlygas kitataučiams, gerbdami jų tikėjimą, minties bei sąžinės laisvę.

XIX amžiuje susiformavo tautinės valstybės idėja, kurioje valstybės teritorija apima tam tikros tautos gyvenamo ploto ribas, tačiau įvairios socialinės kultūrinės ar politinės aplinkybės lėmė, kad nėra tautine prasme grynos valstybės ir kai kuriose iš jų tautinės mažumos sudaro reikšmingą šalies gyventojų dalį. Aukščiau aprašyta Lietuvos istorinė patirtis tik patvirtina šias aplinkybes. Tautos idėja paremtoje valstybės sampratoje kyla konfliktas tarp skirtingos tautinės ar kalbinės sudėties gyventojų, garantuojant kiekvienam iš jų teises vartoti gimtąją kalbą. Ši problema ryški ir Lietuvoje, kur nuolat sprendžiamas klausimas dėl lenkų tautinės mažumos teisės vartoti gimtąją kalbą ribų. Visgi nors ir egzistuoja daug teorinių dokumentų, įstatymų, deklaracijų, daugelis tautinių mažumų problemų nėra galutinai užtikrintos bei išspręstos. Atsižvelgiant į tai, darbe koncentruojamasi į Lietuvos situaciją ir nagrinėjama **problema** – ar draudimas tautinėms mažumoms Lietuvoje ženklinti gatves ir kitus topografinius ženklus jų nacionaliniais rašmenimis, nepažeidžia jų kaip tautinės mažumos teisės.

Tautinių mažumų problemos yra sprendžiamos ne tik Lietuvoje. Apie jas nuolatos kalbama ir svarstoma visose valstybėse. Dėl šios priežasties užsienio literatūroje mes galime rasti daugybę literatūros minima tematika. Paminėtinos iš jų Fernand de Varennes², F. Capatorti³ parašytos knygos.

Atsižvelgiant į darbe keliamas problemas, analizuojamo darbo objektas – tautinių mažumų teisės vartoti gimtąją kalbą ribos. Keliami **hipotezė** – tautinių mažumų atstovai turi turėti valstybės užtikrinamą savarankiškumą, gatvių pavadinimų, topografinių ženklų rašymą įgyvendinti

---

¹ Henri Bergson, „Kūrybinė evoliucija“, 2004 m. p. 292

² Fernand de Varennes „A guide to the right of minorities and language“, (2001m.).

³ F. Capatorti „Study on the Rights of persons belonging to ethnic, religious and linguistic minorities“, (1979 m.).

pasirinktos tautinės mažumos rašmenimis.

Darbo tikslas – nustatyti ar Lietuvos valstybės taikomi ribojimai tautinėms mažumos naudoti savo rašmenis gatvių pavadinimų ir kitų topografinių užrašų rašyme nepažeidžia jų kaip tautinės mažumos teisių.

Siekiant darbo tikslo keliami šie uždaviniai:

1. Nustatyti tautinių mažumų apibrėžimą;
2. Nustatyti valstybės pareigas tautinių mažumų teisių apsaugos srityje;
3. Atskleisti valstybę identifikuojančius požymius ir jų apsaugos reikšmę valstybingumui
4. Atskleisti valstybinės kalbos reikšmę valstybės identitetui ir Nustatyti valstybinės kalbos vartojimui taikomą teisinį reguliavimą Lietuvoje
5. Nustatyti tautinių mažumų teisės vartoti gimtąją kalbą ribas.;
6. Įvertinti tautinių mažumų teisės vartoti gimtąją kalbą vietovardžių ir kitų topografinių užrašų rašyboje galimybes Lietuvos tarptautinių įsipareigojimų ir Lietuvoje egzistuojančio teisinio reguliavimo kontekste.

Pirmojoje darbo dalyje aptariama tautinių mažumų samprata ir statusas Lietuvos Respublikos teisėje. Paminimi ir dažniausiai būdingi bruožai tautinėms mažumoms. Beto šioje dalyje paminimi svarbiausi teisės aktai, kurie saugo bei užtikrina tautinių mažumų teises. Antrojoje dalyje analizuojama Valstybės statusas tarptautinėje teisėje, jos teisių ir interesų apsauga. Šioje dalyje taip pat galime rasti pateiktas valstybingumo teorijas bei jų palyginimą. Šios dalies pabaigoje aprašyta valstybinės kalbos svarba, jos funkcijos, svarbiausi ją ginantys organai bei teisiniai šaltiniai. Paskutiniojoje dalyje aptariama teisės į gimtąją kalbą svarba ir aktualumas. Pateikiama svarbiausia teismų praktika atitinkama tema. Taip pat analizuojamas temos aktualumas, pateikiami problemos sprendimo būdai. Darbas atliktas sisteminės analizės, lyginamuoju, loginiu-analitiniu ir dokumentų analizės būdu

1. TAUTINIŲ MAŽUMŲ SAMPRATA IR JŲ TEISIŲ APSAUGA

1.1. Tautinių mažumų samprata

Šiuo metu tarptautiniuose teisės aktuose mažumoms apibūdinti vartojama keletas sąvokų: tautinės, etninės, kalbinės mažumos, „religinės ir kultūrinės“, nepateikiant jų apibrėžimo, kai kuriais atvejais vartojama tik „mažumų“ sąvoka be jokių būdvardžių. Bandymai atskleisti tautinių mažumų sampratą egzistavo jau tarpukaryje. 1923 m. Tautų sąjunga pateikė Tautinių mažumų sąvokos apibrėžimą: „<...> Asmenų grupė, kuri yra kitos rasės, religijos ar kalbos nei atitinkamos valstybės dauguma. Tokios mažumos gali būti dviejų rūšių: a) jų nariai yra kitos valstybės piliečiai; b) jų nariai yra atitinkamos valstybės piliečiai“⁴. Po antrojo pasaulinio karo kriterijai, kuriais vadovaujantis asmenys pripažįstami tautinių mažumų nariais, laikui bėgant vis griežtėjo – apie tai liudija 1953 JT Žmogaus teisių komisijos parengtas priklausymą mažumoms lemiančių veiksmų sąrašas.⁵ Kriterijų griežtinimą galėjo sąlygoti tai, kad „[s]uteikus negausioms grupėms mažumų statusą, valstybė gali turėti neproporcingai didelių išlaidų, susijusių su ypatingų sąlygų užtikrinimu; prieš mažumą, kurios spontaniškais norais gali pasinaudoti šalys, suinteresuotos skatinti nelojalumą valstybei, kurioje ji gyvena, gali būti imtasi netinkamų veiksmų“. Be to, egzistuoja specifinis veiksnys, t.y. atitinkamos apsaugos nereikalaujančios grupės – tokioms grupėms visų pirma priklauso tos negausios mažumos, kurios užima dominuojamą padėtį, palyginti su likusiais gyventojais, taip pat tokios grupės, kurių nariai reikalauja elgtis su jais lygiai taip pat kaip su likusiais gyventojais“⁶.

Visgi dabartinėje literatūroje dažniausiai minimas Jungtinių Tautų specialiojo pranešėjo F. Capotorti apibrėžimas, kaip geriausiai atskleidžiąs tautinių mažumų sąvoką. F. Capotorti savo veikle „Study on the Rights of Persons Belonging to Ethnic, Religious and Linguistic Minorities“ pateikia šią mažumos sampratą: „**Grupė, savo skaičiumi mažesnė negu likusi valstybės gyventojų dalis, užimanti nedominuojančią padėtį ir kurios nariai, būdami valstybės piliečiai, turi etninių, kalbinių ar religinių požymių, išskiriančių juos iš likusių gyventojų ir išreiškiančių, bent netiesiogiai, solidarumo jausmą, kad apsaugotų savo kultūrą, tradicijas, religiją ar kalbą**“⁷.

Apibendrinant galima išrinkti tokius tautinės mažumos bruožus:

a) **„Mažumos pagal narių skaičių“** - pagal F. Capotorti koncepciją būtent mažumų narių skaičius laikytinas jų skiriamuoju bruožu. A. Račkauskaitė – Burneikienė aptardama „nedominuojančios pozicijos“ klausimą abejoja, ar tai būtinas kriterijus apibrėžiant tautinę

⁴E. Kuzborska, „Teisinė Tautinių mažumų padėtis Lietuvoje“ (Vilnius: Mintis, 2012), p. 302.

⁵Ten pat.

⁶Ten pat.

⁷F. Capotorti „Study on the Rights of persons belonging to ethnic, religious and linguistic minorities“, 1979 m. p. 114.

mažumą. Vadovaujantis šiuo kriterijumi tautinių mažumų apsauga yra garantuojama priklausomai nuo politinės situacijos: „jei tautinė mažuma neužima valdančios pozicijos, ji naudotusi tautinės mažumos teikiama tautine apsauga, tačiau pasikeitus politinei situacijai ta pati tautinė mažuma, atsidurtų valdančiojoje pozicijoje ir prarastų apsaugą.“⁸ Tuo atveju, kai atskiros grupės turi panašų narių skaičių ir neįmanoma nustatyti, kurią iš jų reikėtų laikyti mažuma, o kurią dauguma reikėtų kiekvienos minėtų grupių atžvilgiu reikia taikyti Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto (toliau – TPPTP) 27 str. nuostatas⁹. Vis dėl to palaikytina F. Capotorti pozicija, kadangi narių skaičius grupėje parodo tos grupės stiprumą, galimybę kovoti už savo teises. Tam tikros grupės mažuma dažniausiai reiškia silpnesnę poziciją.

b) **Mažumos kaip gyvenančios neperžengdamos valstybės ribų.** TPPTP 27 straipsnyje kalbama apie valstybes, „kuriose yra etninių, religinių ir kalbinių mažumų“. M.N. Shaw nuomone, šių mažumų įvardijimas rodo siekį neleisti atsirasti naujoms mažumoms ar norą atkurti asimiliuotųjų tapatumą. Be to, mažumos valstybės teritorijoje turėtų gyventi pakankamai ilgai, nors konkretus terminas nėra nurodytas.¹⁰ Tai itin svarbu nes, vargu ar galėtume tautine mažuma laikyti laikinai atvykusius gyventojus iš kitų šalių arba pabėgėlius. Taip pat tautinės mažumos statusas turėtų būti siejamas tik būtent su ta valstybe, kurioje tos tautybės asmenys yra valstybės diskrecijos teise pripažinta – kaip tautine mažuma. Juk būtų tikrai nelogiška, jei pvz. lenkų tautybės asmuo pabuvęs Lietuvoje sugrįžęs gyventi į Lenkiją vėl būtų priskiriamas prie tautinės mažumos.¹¹

c) Kitas tautinių mažumų kriterijus kalba apie „**nedominuojančią padėtį**“ JT Diskriminacijos prevencijos ir mažumų apsaugos pakomisė¹², pasisakydama diskriminacijos prevencijos ir mažumų apsaugos klausimu, yra pažymėjusi, kad diskriminacijos prevencijos yra ne kas kita, kaip nedominuojančių grupių apsauga. Vadinasi, nelygios padėties, palyginti su dominuojančia grupe, tautines mažumas galima apibūdinti, viena vertus, per dominavimo, kita vertus, per pavaldumo santykį¹³. Nedominuojantis bruožas yra vienas iš esminių atskiriančių iš kitų grupių. Visgi tautinių mažumų statusas šalyse suteikia tam tikrų privilegijų, todėl jei dominuojančiai grupei sutelksime išskirtinį statusą, gali kilti grėsmė ne tik kitoms grupėms bet ir pačios šalies stabilumui.

d) **Etninės, kalbinės ir religinės tautinių mažumų charakteristikos.** Grupei, kuri siekia išsiskirti iš kitų grupių savitumu, apibrėžti F. Capotorti vadovaujasi trimis privalomais kriterijais.

⁸A. Račkauskaitė – Burneikienė, „; Tradicinių vietovių, gatvių pavadinimų ir kitų topografinių įrašų vartojimas mažumos kalba“, *Tautinių mažumų apsauga: Tarptautinės teisės aspektai* (Vilnius: Mykolo Romerio Universiteto leidykla, 2013.), p.308.

⁹Ten pat.

¹⁰E. Kuzborska, *Tesinė Tautinių mažumų padėtis Lietuvoje* (Vilnius: Mintis, 2012), p. 315.

¹¹S. Katuoka, „Tautinės mažumos ir tarptautinė teisė“, *Tautinių mažumų apsauga: Tarptautinės teisės aspektai* (Vilnius: Mykolo Romerio Universiteto leidykla, 2013), p. 15.

¹²The United Nations Sub- Commission on Prevention of Discrimination and Protection of Minorities.

¹³E. Kuzborska, *Tesinė Tautinių mažumų padėtis Lietuvoje* (Vilnius: Mintis, 2012), p. 304.

Šių kriterijų kilimas sietinas su JT Diskriminacijos prevencijos ir mažumų apsaugos bandymu paaiškinti „mažumų terminą“.¹⁴ Šie bruožai yra būtini nes būtent tautinė grupė ir išsiskiria iš kitų: kalba – t.y. tam tikra priemone komunikuoti tarp savo grupės narių, ji taip pat gali būti panaudojama tam tikruose dokumentuose, įstaigose. Suteikiama teisė tos tautybės asmenims mokinti savo vaikus šios kalbos, bei patiems ja laisvai bendrauti. Religinė laisvė asocijuojasi su galimybe laisvai išpažinti savo tikėjimą, taip pat teisę steigti tam tikėjimui reikalingas – šventoves. Etninė laisvė yra šiek tiek platesnė ji apima tautinės mažumos kultūros, papročių pagarbą. Praktikoje ne visada būtina jog tautinė mažuma turėtų visus 3 nurodytus kriterijus. Pvz.; lenkų tautinė mažuma yra tik kalbinė mažuma, kadangi ji neapima nei religijos nei etniškumo. Remiantis tuo galima teikti jog praktikoje nėra būtina visų išvardintų kriterijų, o pakanka bent vieno iš jų¹⁵.

e) Subjektyvusis tautinių mažumų kriterijus pirmiausia sietinas su „**solidarumo jausmu**“, kylančiu siekiant išsaugoti savo kultūrą, tradicijas, religiją ar kalbą“, demonstruodamas jis daugumos akivaizdoje. F. Capotorti apibrėžime sakoma, kad tokia valia gali būti numanoma, kitaip tariant, šis subjektyvusis elementas gali būti išvestas iš objektyviojo: etniniais, religiniais, ar kalbiniais bruožais išsiskiriančios grupės istorinio išlikimo ir egzistavimo.¹⁶ Tai turėtų iššifruoti kaip siekį tęsti savo gimtos šalies etnosą. Jei pats individas nenori tęsti savo šalies kultūros, papročio, kalbos tai nėra jokio tikslo jį priskirti prie tautinės mažumos, kadangi paprasčiausia išnyksta subjeitinės teisės t.y. būtent religija, kalba, papročiai, kultūra. Solidarumo jausmas seka su pačiu piliečiu ir jo siekiu tai tęsti¹⁷.

f) Taip pat F. Capotorti dar išskiria ir subjektyvųjį **saviidentifikacijos** kriterijų. Visgi manytina šis kriterijus yra glaudžiai susijęs su jau minėtu „solidarumu“.

Šiuos bruožus yra išskyręs jau minėtas F. Capotorti, žinoma galima atrasti ir įvairesnį bruožų ratą, kaip pavyzdžiui pilietybės faktorių. Pvz. nemažai valstybių pripažino, kad Tautinių mažumų konvencijos nuostatos taikomos tik jų piliečių atžvilgiu. Visgi tai prieštarautų žmogaus teisių apsaugos doktrinai, kadangi žmogaus teisės ir apsauga negali būti suponuota pilietybės fakto.¹⁸

Apibendrinant galima pasakyti, jog tarptautinės teisės doktrinoje priimta, kad tautinės mažumos samprata gali būti atskleista per objektyvius ir subjektyvius tautinės mažumos kriterijus. Objektyviaisiais kriterijais leidžiančiais išskirti tautinę mažumą kaip tokią yra: grupės narių skaičius, nedominuojanti padėtis, buvimas konkrečios valstybės teritorijoje, kalba, kultūra, religija, papročiai ir tradicijos, etninė kilmė. Prie subjektyviųjų tautinės mažumos kriterijų priskiriamos tautinės mažumos noras išsaugoti tautinės mažumos identitetą bei savitumą. Taigi tautinės mažumos

¹⁴ E. Kuzborska, *Teisinė Tautinių mažumų padėtis Lietuvoje* (Vilnius: Mintis, 2012), p. 318.

¹⁵ Ten pat.

¹⁶ E. Kuzborska, *Teisinė Tautinių mažumų padėtis Lietuvoje* (Vilnius: Mintis, 2012), p. 319.

¹⁷ Ten pat.

¹⁸ S. Katuoka, „Tautinės mažumos ir tarptautinė teisė“, *Tautinių mažumų apsauga: Tarptautinės teisės aspektai* (Vilnius: Mykolo Romerio Universiteto leidykla, 2013), p. 32.

narys turi apsispręsti, ar jis save laiko tautinės mažumos nariu, ar jis turi norą identifikuoti save kaip tam tikros grupės atstovą, ar jis nori išlaikyti objektyvius tautinės mažumos kriterijus¹⁹.

1.2. Tautinių mažumų statusas ir samprata Lietuvos nacionalinėje teisėje

Tautinės mažumos kaip reiškinių atsiradimą galima susieti su augančiu dėmesiu žmogaus teisių apsaugai. Saulius Katuoka taip pat išskiria ir tai, jog užtikrinant tautinių mažumų teises, užtikrinamas ir valstybės stabilumas. Jo nuomone tautinė mažuma gaudama teises, galimybes išsaugoti savo identitetą, stengsis būti lojali valstybei. Vis dėl to, atskreiptinas dėmesys į viešojoje erdvėje išsakomas nuomones dėl šiuo metu Lietuvoje kylančių problemų, susijusių su lenkų tautinių mažumų veikla, kurios kai kuriais atvejais traktuojamos kaip valstybei priešiška veikla. Pastebėtina, kad tautinės mažumos suteikiamomis teisėmis ir laisvėmis turėtų naudotis sąžiningai, vengiant piktnaudžiavimo ir išlaikant pagarbą šaliai, kurioje gyvena, valstybingumui²⁰.

Terminas „mažumų teisės“ dažniausiai vartojamas siekiant apibūdinti grupėms arba kolektyvams suteiktas teises. Literatūroje kol kas nėra bendros pozicijos dėl mažumų teisių pobūdžio t.y. ar jos yra individualios, ar kolektyvinės. Šiuo metu mažumų teises galima įgyvendinti dviem būdais: individualiai arba su kitais mažumai priklausančiais nariais, vadinasi, kolektyviniai elementai, nors ir minimalia apimtimi, yra perkeltami į individualią tautinių mažumų apsaugos sistemą. Šį bruožą turėtume suprasti tai, kad šios teisės apimtų ne kažkokio vieno konkretaus individo teises, o būtų bendros ir lygiai traktuojamos visai šiai grupei²¹.

Paminėtina, jog kiekvienas tautinei mažumai priklausantis asmuo gali pasirinkti, ar su juo turi būti elgiamasi kaip su tautinei mažumai priklausančiu nariu ar ne²². Geriausias to pavyzdys galėtų būti paminėtas Suomijoje, kur švedų kalbai atstovaujančių oficiali organizacija (The Swedish Assembly of Finland) pareiškė, jog nenorėtų savęs išskirti kaip tautinės mažumos. Tuo tarpu atsirado atskirų pavienių asmenų, kurie nepritarė šiai pozicijai, ir pasiprašė, jog jiems būtų suteiktas tautininkės mažumos nario statusas.²³ Šiame pavyzdyje galime įsitikinti, jog ši teisė yra kaip individuali, o ne kolektyvinė. Visgi ne visada individas gali pasiskelbti kaip tautinės mažumos narys. Įmanomas atvejis kuomet šalies vyriausybė tos tautinės mažumos nepripažįsta. Paminėtinas atvejis Albanijos valstybėje kuomet, egiptiečių kalba kalbantiems albanams nebuvo leista pasiskelbti tautine

¹⁹ E. Kuzborska, *Teisinė Tautinių mažumų padėtis Lietuvoje* (Vilnius: Mintis, 2012), p. 320

²⁰ S. Katuoka, „Tautinės mažumos ir tarptautinė teisė“, *Tautinių mažumų apsauga: Tarptautinės teisės aspektai* (Vilnius: Mykolo Romerio Universiteto leidykla, 2013), p. 33.

²¹ Ten pat.

²² Tautinių mažumų apsaugos konvencija // (Valstybės žinios. 2000, Nr. 20-497).

²³ Advisory Committee. Country specific opinions First Cycle; <[http://www.coe.int/T/e/human_rights/Minorities/2._FRAMEWORK_CONVENTION_\(MONITORING\)/2._Monitoring_mechanism/4._Opinions_of_the_Advisory_Committee/1._Country_specific_opinions/1._First_cycle/](http://www.coe.int/T/e/human_rights/Minorities/2._FRAMEWORK_CONVENTION_(MONITORING)/2._Monitoring_mechanism/4._Opinions_of_the_Advisory_Committee/1._Country_specific_opinions/1._First_cycle/)> [žiūrėta 2014-03-25].

mažuma, kadangi vyriausybė teigė, jog ši kalba asimiliavosi su albanų kalba ir tai neturėtų būti laikoma, kaip atskira tautinė mažuma.²⁴

Slawomiras Lodzinski teigia, jog tautinių mažumų apsauga turėtų remtis keturiais principais: išskyrimo (iš tam tikro rato, pvz draugų), diskriminacijos ir asimiliacijos draudimais bei paliepimu integruotis. Autorius pabrėžia, kad įgyvendinant šiuos principus reikėtų visų pirma pripažinti tautines mažumas kaip visateisę socialinę grupę, antra – apsaugoti tautinių mažumų kultūrinį tapatumą, trečia – būtina sukurti tokias sąlygas (pirmausia finansines ir institucines), kurios leistų tautinei mažumai plėtoti savo tapatumą²⁵. Kita vertus, pagal Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacijos (toliau – ESBO) priimtas Bolzano rekomendacijas integracija gali būti pasiekta tik mainais suteikiant tautinėms mažumoms visapuses galimybes dalyvauti viešajame gyvenime visais aspektais, ypač tais, kurie su jomis susiję²⁶.

Lietuvoje tautinių mažumų statusą reguliuoja tarptautiniai ir nacionaliniai teisės aktai. Tarptautinių teisės aktų srityje išskirtini tokie Lietuvos ratifikuoti teisės aktai kaip Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas bei Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencija. Jungtinių Tautų Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas 27 straipsnyje paskelbė, kad „etninėms, religinėms ir kalbinėms mažumoms priklausantiems asmenims negali būti atimta teisė drauge su kitais jų grupės nariais turėti savo kultūrą, išpažinti ir praktikuoti savo religiją ar vartoti gimtąją kalbą“²⁷. Taigi šiuo dokumentu buvo įtvirtinta būtinybė užtikrinti tam tikro lygio apsaugą asmenims, kurie religiniais, etniniais ar kalbiniais požymiais skiriasi nuo daugumos šalies gyventojų.

Kitas itin svarbus ir tarptautinis dokumentas - Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencija. Ši konvencija yra Europos Tarybos valstybių narių valstybių ir vyriausybių vadovų deklaracijos, kuri buvo priimta 1993 m. spalio 9 d. Vienoje tęsinys. Dokumento įžangoje galima rasti šio dokumento 3 pagrindinius: „gerbti visų tautinėms mažumoms priklausančių asmenų etninį, kultūrinį, kalbinį ir religinį savitumą, bet ir sudaryti tinkamas sąlygas tam savitumui reikštis, jį saugoti ir plėtoti“²⁸, taip pat „jog kultūros įvairovė taptų kiekvienos visuomenės turtinimo, o ne jos susiskaldymo šaltiniu ir veiksmu“²⁹ bei „vietos bei regioninių valdžios institucijų bendradarbiavimo, nepažeidžiant valstybių konstitucinių nuostatų ir teritorinio vientisumo.“³⁰.

Konvencijos 4 str. šalis įsipareigoja tautinių mažumų piliečiams suteikti vienodas teises prieš įstatymą ir vienodą įstatymų teikiamą apsaugą,³¹ sudaryti sąlygas kad tautinės mažumos galėtų

---

²⁴ Ten pat.

²⁵ S. Lodzinski. Raport Nr. 208, p. 5,6.

²⁶ The Bolzano Recommendations. Bolzano / Bozen Recommendations on National Minorities in Inter-State Relations. 2008 m.

²⁷ Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas // (Valstybės žinios, 2002-08-02, Nr. 77-3288), 27 str..

²⁸ Tautinių mažumų apsaugos konvencija // (Valstybės žinios. 2000, Nr. 20-497).

²⁹ Tautinių mažumų apsaugos konvencija // (Valstybės žinios. 2000, Nr. 20-497).

³⁰ Ten pat.

³¹ Tautinių mažumų apsaugos konvencija, // (Valstybės žinios. 2000, Nr. 20-497), 4 str.

plėtoti savo kultūrą³², bei ginti šiuos piliečius nuo priešiško, diskriminacijos dėl jų etninio savitumo³³. Teoriškai dėl diskriminacijos mūsų šalyje buvo žengtas žingsnis į priekį, kadangi įstatymuose buvo įtraukti rasistiniai nusikaltimai 2009 m. į Baudžiamąjį kodeksą įtraukiant rasistinius nusikaltimus bei panašius nusikaltimus³⁴. Taip pat Administracinių teisės pažeidimų kodekse jau yra įtvirtintas draudimas diskriminuoti darbe rasės, kilmės ar religijos pagrindu.³⁵ Įvertinus padėtį mūsų šalyje negalėtume pasakyti, jog mūsų šalyje tautinių mažumų atstovai gali jaustis saugūs. „Teisėsaugos institucijos aiškina tai kaip jog, „mūsų teisinė bazė, susijusi su atsakomybe už rasinės, religinės ir kitokios nesantaikos kurstymą, yra gera. Tai pažymi ir užsienio ekspertai. Problema – galiojančių teisės aktų taikymas. Tiek pareigūnai, tiek prokurorai dar neturi pakankamai praktikos tokias veikas išvelgti.“³⁶ Generalinės prokuratūra šiuos nusikaltimus apibrėžia, kaip tai visos nusikalstamos veikos, kurios yra padarytos prieš asmenis, visuomenę, turtinę nuosavybę, jeigu jos motyvuotos teisės pažeidėjo (kaltininko) išankstinių, prietarais ar stereotipais grįstų neigiamų nuostatų dėl tam tikro individo ar žmonių grupės rasinės, etninės, tautinės kilmės, religijos, lyties, seksualinės orientacijos, amžiaus, socialinės padėties, neįgalumo, įsitikinimų ar pažiūrų. Blieka tikėtis, jog su laiku mūsų teisėsaugų institucijos ir praktikoje patobulės.³⁷ Šiame straipsnyje taip pat garantuojamos konstitucinės: minties, sąžinės, religijos bei susirinkimų laisvės. Be šių laisvių taip pat minima spaudos, žiniasklaidos leidimo ir gavimo laisvė.

Dešimtas straipsnis yra nukreiptas į laisvą kalbos vartojimą. Paminėtinas sekantis straipsnis apimantis vardų ir pavardžių rašymą: „Šalys įsipareigoja pripažinti kiekvieno tautinei mažumai priklausančio asmens teisę savo pavardę (tėvo vardą) ir vardą (vardus) vartoti mažumos kalba bei teisę į tai, kad jie būtų oficialiai pripažinti pagal Šalių teisinėse sistemose nustatytas sąlygas“³⁸ Tuo tarpu mūsų konstitucinis teismas šiuo klausimu yra pasisakęs, jog vardas ir pavardė piliečio pase turi būti rašomi valstybine kalba, o įrašas nelietuviškais rašmenimis galimas tik kitų paso įrašų skyriuje.³⁹ Lenkų tautinė mažuma nepritaria šiam Konstitucinio Teismo sprendimui, teigdami, jog tai labai nepatogu keliaujantiems asmenims bei yra tam tikras jų vardų ir pavardžių iškraipymas, o

³² Tautinių mažumų apsaugos konvencija, // (Valstybės žinios. 2000, Nr. 20-497), 9 str.

³³ Tautinių mažumų apsaugos konvencija, 10 str. // (Valstybės žinios. 2000, Nr. 20-497).

³⁴ Lietuvos Respublikos Baudžiamasis kodeksas, 169 str.

³⁵ Advisory Committee. Country specific opinions First Cycle;

<[http://www.coe.int/T/e/human_rights/Minorities/2._FRAMEWORK_CONVENTION_\(MONITORING\)/2._Monitoring_mechanism/4._Opinions_of_the_Advisory_Committee/1._Country_specific_opinions/1._First_cycle/](http://www.coe.int/T/e/human_rights/Minorities/2._FRAMEWORK_CONVENTION_(MONITORING)/2._Monitoring_mechanism/4._Opinions_of_the_Advisory_Committee/1._Country_specific_opinions/1._First_cycle/)> [žiūrėta 2014-03-25].

³⁶ I. Saukienė, *Rasistiniai išpuoliai – socialinės nelygybės veidrodys?*;

<<http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/rasistiniai-ispuoliai-socialines-nelygybes-veidrodys.d?id=16995866#ixzz2tlrLPHiu>> [žiūrėta 2014-03-30].

³⁷ Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2009 m. gruodžio 23 d. įsakymu patvirtintos Metodinės rekomendacijos dėl nusikalstamų veikų, padarytų rasiniais, nacionalistiniais, ksenofobiniais, homofobiniais ar kitais diskriminacinio pobūdžio motyvais, ikiteisminio tyrimo organizavimo, vadovavimo jam ir atlikimo ypatumų Nr.12.14-40;

<<http://www.prokuraturos.lt/nbspnbspnusikaltimai%C5%BEmoni%C5%A1kumui/tabid/221/Default.aspx>> [žiūrėta 2014-03-06].

³⁸ Tautinių mažumų apsaugos konvencija, // (Valstybės žinios. 2000, Nr. 20-497), 11 str.

³⁹ 2009. 11. 06 Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo pranešimas žiniasklaidai.

svarbiausia teisės į savo asmenybės identitetą pažeidimas. Dėl šios priežasties lenkų tautinė mažuma kreipėsi į Konstitucinį teismą su prašymu priimti naują sprendimą, kuris būtų palankesnis jiems.

Švietimo klausimai aptarti 13-15 straipsniuose, kuriuose pripažįstama teisė steigti švietimo įstaigas bei vadovauti joms, o taip pat ir teisės mokytis savo mažumos kalbos.⁴⁰ Likusieji antro skirsnio straipsniai pabrėžia teisę laisvai bendrauti su užsienio šalyse esančiais žmonėmis, o taip pat sudaryti diplomatinės dvišales ar daugiašales sutartis užtikrinančias tautinėms mažumoms priklausantiems asmenims apsaugą. Konvencijos 20 str. ypatingas tuo, kad jis nustato pareigas tautinių mažumų atstovams, „gerbti nacionalinius teisės aktus ir kitų žmonių teises“⁴¹, taip pat draudimą „atlikti veiksmus, kurie prieštarautų pagrindiniams tarptautinės teisės principams ir ypač valstybių suvereniteto lygybės, teritorinio vientisumo ir politinės nepriklausomybės principams“⁴².

Svarbu atkreipti dėmesį ir į šios konvencijos kaip tarptautinio teisės akto statusą. Ši konvencija yra skirtinga nei įprastinės konvencijos. Jos statusas kaip pagrindų konvencija reiškia, kad konvencija nėra tiesiogiai taikomas aktas ją ratifikavusios šalies nacionalinėje sistemoje, bet yra reikalinga, kad nacionaliniu lygmeniu būtų priimti teisės aktai įgyvendinantys šios konvencijos nuostatas. Taigi tokia konvencija įgyvendinama kryptingai pačių šalių vyriausybių ir nėra galimybės ja tiesiogiai remtis nacionaliniu lygmeniu tautinių mažumų atstovams.⁴³

Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas taip pat yra pasisakęs ir dėl Lietuvos Respublikos Seimo ratifikuotos Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencijos taikymo ypatumų nacionaliniu lygmeniu, nagrinėdamas klausimą dėl papildomų lenkiškų gatvių pavadinimų lentelių naudojimo lenkų tautinės mažumos gyvenamose teritorijose. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas nurodė, kad tiesiogiai Konvencijos 11 straipsnio 3 dalies nuostatos negali būti taikomos, nes turi būti įvertintos šioje dalyje numatytos aplinkybės bei parengti atitinkami ją įgyvendinantys teisės aktai.⁴⁴

Apibendrinant galime sakyti, kad daugelyje ratifikuotos konvencijos straipsnių yra nemažai teisės taikymo problemų. Pateikti pavyzdžiai tik tai patvirtina, todėl norint efektyviau vykdyti tautinių mažumų apsaugos politiką, reikėtų valstybės valdymo institucijoms kuriant įstatyminę bazę skirti daugiau dėmesio tautinėms mažumoms. Taip pat svarbu atkreipti dėmesį, kad šios konvencijos nuostatos gali būti įgyvendinamos tik perkėlus jas į nacionalinę teisę. Nors dabartinė vyriausybė ir savo programoje yra deklaravusi jog sieks išspręsti opiausias tautinių mažumų problemas (vardų ir

⁴⁰ Tautinių mažumų apsaugos konvencija //(Valstybės žinios. 2000, Nr. 20-497), 13-15 str.

⁴¹ Ten pat kaip 14, 21 str.

⁴² Ten pat kaip 16, 22 str.

⁴³ S. Troebst, *From paper to practice: The council of Europe's Framework convention for the protection of national minorities* (Bolzano, 2009), p. 107

⁴⁴ Lietuvos vyriausiosiojo administracinio teismo nutartis (2013, Nr. A⁵²⁰-1271/2013).

pavardžių rašymą oficialiuose dokumentuose, dvikalbių gatvių ir topografinių ženklų vartojimą, tačiau realių sprendimų nėra pasiekta⁴⁵.

Fernand de Varennes taip pat išskiria ir kitus tarptautinius dokumentus, reglamentuojančius tautinių mažumų apsaugą⁴⁶. Paminėtina „Europos regioninių arba mažumų kalbų chartija“ kuriame tautinėms mažumoms šalys įsipareigoja dėl: a) tautinių mažumų kalbų vartojimo pripažinimo valdžios institucijose; b) galimybės pateikti žodžiu ar raštu įvairius pareiškimus, prašymus; c) publikacijų pateikimo mažumos kalba; d) vietos valdžios dokumentų paskelbimo mažumos kalba; e) mažumos kalbos vartojimo įvairiuose debatuose, diskusijose; f) **bei naudojimo įvairių vietovardžių, topografinių pavadinimų mažumos kalba pritaikymas**⁴⁷. Kitame jo minimame šaltinyje Oslo rekomendacijose (angl. The Oslo Recommendations Regarding The Linguistic Rights Of National Minorities)⁴⁸ pateikiamos rekomendacijos tautinių mažumų kalbos vartojimo taikymui: kai tautinei mažumai priklausantys asmenys turi teisę įsigyti civilines dokumentus ir sertifikatus tiek oficialia kalba, tiek ir tautinės mažumos kalba. Taip pat regionų ir/arba vietos valdžios institucijos turi saugoti atitinkamus civilinės būklės aktus registruose ir tautinės mažumos kalba⁴⁹. Tautinėms mažumoms priklausantys asmenys turi turėti pakankamai galimybių naudotis savo kalba bendraujant su administracinės valdžios institucijos, ypač regionuose ir vietovėse, kur jie išreiškė norą ir yra gausus jų skaičius⁵⁰ Taip pat iš šių asmenų negali būti atimta teisė naudotis nepriklausomų nacionalinių institucijų pagalba, pavyzdžiui, ombudsmenų ar komisijos žmogaus teisių klausimais, tais atvejais, kai jie mano, kad jų kalbinės teisės buvo pažeistos⁵¹. Pažymėtina, kad tai yra papildomi tarptautiniai dokumentai, tačiau jie nėra privalomo pobūdžio. Nors jie detalizuoja kai kuriuos tautinių mažumų apsaugos aspektus, tačiau šie dokumentai nėra privalomi Lietuvai dėl jų rekomendacinio statuso, be to Lietuva nėra pareiškusi pozicijos dėl šių dokumentų nuostatų.

Nacionaliniu lygmeniu pagrindinis teisės aktas apibrėžiantis tautinių mažumų statusą Lietuvoje yra LR Konstitucija. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 45 straipsnis įtvirtina vieną iš svarbiausių tautinės mažumos nuostatų „Piliečių tautinės bendrijos savo tautinės kultūros reikalus, švietimą, labdarą, savitarpio pagalbą tvarko savarankiškai. Tautinėms bendrijoms valstybė teikia paramą“⁵². Šios konstitucijos nuostatos daro pagrindą tam tikram tautinių mažumų savarankiškumui.

⁴⁵ S. Katuoka, „Tautinės mažumos ir tarptautinė teisė“, *Tautinių mažumų apsauga: Tarptautinės teisės aspektai* (Vilnius: Mykolo Romerio Universiteto leidykla, 2013), p. 37

⁴⁶ Fernand de Varennes, *A guide to the right of minorities and language*, (2001), p. 15.

⁴⁷ European Charter for Regional or Minority Languages. (Strasbourg, 5.XI.1992), 11 straipsnis.

⁴⁸ The Oslo Recommendations Regarding The Linguistic Rights Of National Minorities, 1998 m.

⁴⁹ European Charter for Regional or Minority Languages. (Strasbourg, 5.XI.1992), 13 straipsnis.

⁵⁰ European Charter for Regional or Minority Languages. (Strasbourg, 5.XI.1992), 14 straipsnis.

⁵¹ Ten pat 16 str.

⁵² Lietuvos Respublikos Konstitucijos 45 str. Valstybės Žinios, 1992, Nr. 33-1014.

Lietuvos Respublikoje yra ir daugiau įstatymų, užtikrinančių bendruomenių apsaugą. Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos lygių galimybių įstatymo paskirtis užtikrinti, kad būtų įgyvendintas Lietuvos Respublikos Konstitucijos 29 straipsnio nuostatos⁵³, įtvirtinančios asmenų lygybę ir draudimą varžyti žmogaus teises ir teikti jam privilegijas rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų pagrindu. Taigi šis įstatymas taip pat gali būti priskirtas prie tautinių mažumų apsaugos reguliavimo šaltinių. Vis dėlto tai nėra tas teisės aktas, kuris tiesiogiai reguliuoja su tautinėmis mažumomis susijusius klausimus.

Lietuvos nacionalinėje teisėje „tautinių mažumų“ samprata atskleidžiama šiuo metu negaliojančio Tautinių mažumų įstatymo nuostatuose. Taigi iki 2010 m. sausio 1d. galiojusios įstatymo 8 straipsnyje numatyta, kad gaudamas pasą kiekvienas Lietuvos Respublikos pilietis gali laisvai pasirinkti savo tautybę pagal abiejų ar vieno iš tėvų tautybę, o pase tautybę įrašoma pagal raštišką piliečio prašymą. Be to, nurodytasis straipsnis įtvirtino draudimą versti asmenį išsižadėti savo tautybės arba reikalauti ją įrodyti. Vadinasi, Lietuvoje iki 2010 m. sausio 1d. tautinių mažumų nariais, viena vertus, buvo laikomi Lietuvos valstybės piliečiai, antra vertus, priklausomybę tautinėms mažumoms lėmė subjektyvusis savęs identifikavimo kriterijus (nors tautybės pasirinkimo laisvė buvo ribojama abiejų ar vieno iš tėvų tautinės kilmės). Nustojus galioti Tautinių mažumų įstatymui, o Lietuvos Respublikos asmens tapatybės kortelės įstatyme nenumačius piliečio tautybės įrašo darymo asmens dokumentuose, šiuo metu nacionalinėje teisėje nėra „tautinių mažumų“ sąvoką apibrėžiančių normų. Tik 2005 m. lapkričio 30 d. LR tautinių mažumų įstatymo pakeitimo įstatymo projekte buvo pateikti ir mažumos ir tautinei mažumai priklausančių asmenų apibrėžimai. Pagal įstatymo projekto nuostatas, tautinė mažuma yra „grupė asmenų, gyvenančių Lietuvos Respublikoje bei laisva valia pasirinkusių priklausomybę ne lietuvių, o kitai tautinei grupei pagal abiejų ar vieno iš tėvų tautybę, o tautinei mažumai priklausančias asmuo yra „asmuo laisva valia pasirinkęs priklausomybę kuriai nors tautinei mažumai ar etninei grupei pagal abiejų ar vieno iš tėvų tautybę ir siekiantis išsaugoti savo tautos kultūrą, kalbą, tradicijas, papročius, tautinę(etninę) savimonę“⁵⁴. Taigi kaip minėta, nustojus galioti Tautinių mažumų įstatymui Lietuvoje šiai dienai nėra teisės akto, aiškiai apibrėžiančio tiek tautinių mažumų sampratą, tiek ir statusą bei teises ir pareigas Lietuvoje.

Apibendrinant galima teigti, kad tautinių mažumų statusas ir jų teisių apsauga yra visų pirma įtvirtinta tarptautiniuose teisės aktuose. Nors Lietuva ir yra ratifikavusi tarptautines konvencijas, užtikrinančias tautinių mažumų apsaugą, tačiau šiandien Lietuvoje nėra tinkamai sureguliuotos įstatyminės bazės, kuriomis remiantis būtų įgyvendinamos minėtų tarptautinių teisės aktų, ypač Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencijos, nuostatos.

⁵³ Lietuvos Respublikos Konstitucijos 29 str. Valstybės Žinios, 1992, Nr. 33-1014.

⁵⁴ S. Katuoka, „Tautinės mažumos ir tarptautinė teisė“, *Tautinių mažumų apsauga: Tarptautinės teisės aspektai*. (Vilnius: Mykolo Romerio Universiteto leidykla, 2013), p. 35.

2. VALSTYBĖ KAIP TARPTAUTINĖS TEISĖS SUBJEKTAS IR IŠ TO KYLANČIOS TEISĖS

2.1. Valstybės samprata ir statusas tarptautinėje teisėje. Montevidėjaus konvencijos apžvalga

Vienas iš svarbių dokumentų, pateikiančių valstybės statuso apibrėžimą tarptautiniu lygmeniu yra Montevidėjaus konvencija. Ši konvencija buvo patvirtinta septintojoje Amerikos valstybių konferencijoje, bei pasirašyta Montevidėjuje (Urugvajuje) 1933 m. Šioje konvencijoje yra pateikti valstybės kaip tarptautinės teisės subjekto požymiai: „1) nuolatiniai gyventojai; b) vyriausybė; c) teritorija; d) gebėjimas užmegzti santykius su kitomis valstybėmis“.⁵⁵ Taip pat paminėtina ir tai, kad net iki to momento, kol šalis yra nepripažįstama kitų valstybių ji gali ginti savo savarankiškumą, priimti įstatymus, valdyti savo institucijas, kurti teismų kompetenciją.⁵⁶ Šioje konvencijoje taip pat galima rasti ir tai, kad visos valstybės turi neribotas teises⁵⁷ bei pripažįstamos lygiavertės tarptautinės teisės požiūriu⁵⁸, o federalinė valstybė sudaro vieną subjektą pagal tarptautinę teisę⁵⁹. Neapsieita užsiminti šioje konvencijoje ir apie valstybės pripažinimą. Valstybės pripažinimas turi būti besąlygiškas, neatšaukiamas⁶⁰ bei aiškiai išreikštas arba numatomas⁶¹. Labai svarbus 8 straipsnis šios konvencijos, kuris draudžia kištis į kitos valstybės vidaus ar užsienio reikalus⁶². Nagrinėjamos temos kontekste aktualiausias Montevidėjaus konvencijos 9 str., kadangi jis įsakmiai teigia, jog „įstatymai ir valstybės institucijos vienodai apsaugo piliečius ir užsieniečius, o užsieniečiai negali reikalauti kitokių ar platesnių teisių negu piliečiai“⁶³. Svarbiausias šalies interesus yra garantuoti taiką⁶⁴, o jokie mėginimai (jėga, ginklais, grasinimais) pakeisti teritorijos vientisumą yra neteisėti.⁶⁵ Likusieji konvencijos straipsniai kalba apie konvencijos įsigaliojimo tvarką, neterminuotumą ir galimybę prisijungti prie šios konvencijos.⁶⁶

Tarptautinės teisės sistemai ši konvencija svarbi, kadangi nurodo tarptautinės teisės subjekto bruožus. Pirmasis bruožas nuolatiniai gyventojai yra gana aiškiai suprantamas, kadangi pavyzdžiui Antarktidos teritorija nėra laikoma valstybe, kadangi nėra nuolatinių gyventojų –

⁵⁵ Montevideo Convention on the Rights and Duties of States. 1933 m. 1 str.

⁵⁶ Montevideo Convention on the Rights and Duties of States. 1933 m. 3 str.

⁵⁷ Montevideo Convention on the Rights and Duties of States. (1933 m.) 5 str.

⁵⁸ Montevideo Convention on the Rights and Duties of States. (1933 m.) 4 str.

⁵⁹ Montevideo Convention on the Rights and Duties of States. (1933 m.) 2 str.

⁶⁰ Montevideo Convention on the Rights and Duties of States. (1933 m.) 6 str.

⁶¹ Montevideo Convention on the Rights and Duties of States. (1933 m.) 7 str.

⁶² Montevideo Convention on the Rights and Duties of States. (1933 m.) 8 str.

⁶³ Montevideo Convention on the Rights and Duties of States. (1933 m.) 9 str.

⁶⁴ Montevideo Convention on the Rights and Duties of States. (1933 m.) 10 str.

⁶⁵ Montevideo Convention on the Rights and Duties of States. (1933 m.) 11 str.

⁶⁶ Montevideo Convention on the Rights and Duties of States. (1933 m.) 12-16 str.

tautos pagrindo. Kitas bruožas – vyriausybė – glaudžiai susijęs su nuolatinių gyventojų buvimu. Tikriausiai sunku įsivaizduoti tautą, kuri neturėtų valdančio organo. Žinoma naujoms atsikuriančioms valstybės šiuo laikotarpiu gali būti nelengva sukurti vieningą ir demokratišką valstybę. Be kita ko jai būtinas ir tautos pripažinimas, kuris užtikrina valdžios stabilumą bei pagarbą. Teritorijos kriterijus labiausiai sąlygojamas su kaimyninėmis valstybės, kadangi tiesiogiai liečia jų interesą. Naujai besikurianti Pietų Sudano valstybė taip pat bando braižyti savo valstybės sienas, tačiau jei gali būti sunku dėl kaimyninių valstybių įtakos, kadangi šios valstybės teritorijoje gausu naftos, todėl dėl tam tikrų ginčynų ir svarbių žemių gali iškilti nesutarimai⁶⁷.

Paskutinis kriterijus yra pats sunkiausiai įgyvendinamas, kadangi paliečia kitas valstybes. Valstybės pripažinimas – oficialus politinis teisinis aktas, kurį viena valstybė siunčia kitai konstatuodama pastarosios egzistavimo faktą ir siūlydama užmegzti atitinkamo lygio tarptautinius santykius. Naujos valstybės suverenumui atsirasti būtinos dvi pagrindinės prielaidos: gyventojų valia ir esamo suvereno laisvas ar priverstinis savo turimos galios atsisakymas. Pirmoji prielaida, t.y. gyventojų valia, yra svarbiausias ir visiškai teisėtas, bet nepakankamas pagrindas realiam suverenumui atkurti. Reikia, kad suvereniteto galia būtų perimta iš esamo suvereno, o toks perėmimas – perdavimas gali būti ir sąlygiškai geranoriškas, ir priverstinis. Geranoriškas priėmimas – perdavimas įforminamas oficialiu teisinio pripažinimo aktu, kuriuo esamas suverenas konstatuoja savo suvereniteto tam tikroje teritorijoje atsisakymo faktą ir patvirtina jo perdavimą kitam subjektui. Kitų valstybių vėliau suteikiami pripažinimai iš esmės neprideda suvereniteto galios, tik patvirtina *status quo* ir suteikia galimybes suverenitetui reikštis tarptautinėje arenoje.⁶⁸

Pastebėtina, kad Montevidėjo konvencijoje įtvirtinti valstybingumą nustatantys kriterijai nėra laikytini pakankamais. Norint plėsti ir aiškiau apibrėžti valstybingumą reikėtų įtraukti daugiau kriterijų apibūdinančių valstybę. Būtina įtraukti reikalavimą naujoms valstybės sukurti šalies konstituciją, kadangi šis įstatymų rinkinys apibrėžia valstybės politinę ir socialinę santvarką, šalies valdymo sistemą, nustato valstybės ir jos piliečių santykį bei teisės ir pareigas. Žinoma tai padeda ir kitoms valstybėms dėl naujos valstybės pripažinimo. Taip pat reikėtų naujoms besikuriančioms valstybėms patvirtinti savo valstybės vėliavą ir himną. Šie elementai būtini kaip valstybės tapatybės ir identifikavimo simbolis⁶⁹.

Diskutuotinas ir Konvencijos 3 straipnis, teigiantis, jog nėra būtinas oficialus pripažinimas norint valstybei oficialiai veikti, t.y. leisti įstatymus, kurti teismų praktiką. Remiantis vien tiesiogine

---

⁶⁷ Pietų Sudanas: ko reikia naujai valstybei susikurti? publikuota: 2011 liepos 9d. 16:48, <<http://www.15min.lt/naujiena/aktualu/pasaulis/pietu-sudanas-ko-reikia-naujai-valstybei-sukurti-57-159601>> [žiūrėta 2014.04.25]

⁶⁸J. Šatas, *Lietuvos tarptautinis pripažinimas: praeities ir dabarties realijos*(Vilnius, 1991m.), p.49

⁶⁹ Ph. Bobbitt, *The shield of Achilles: War, Peace and the course of history* (2002), p. 312.

prasmė galime daryti išvadą, jog bet kokia šalis gali nuspręsti vieną dieną sukurti „savo valstybę“ su savo įstatymais, teismų sistema, valdžios struktūra. Toks neapibrėžtumas ir kaitina padėtį dabartiniame pasaulyje, kadangi gali susidaryti situacija, kai šalyje gyvenanti tautinė mažuma nenori būti mažuma, todėl bando atskilti nuo valstybės. Tokie vidiniai nesutarimai paveikia ne tik pačius santykius valstybės viduje, bet ir pavyzdžiui ekonominę šalies padėtį. Pastarieji įvykiai Krymo teritorijoje tik paskatino diskusijas šiuo klausimu, todėl norint išvengti tokių nesutarimų būtina plėsti Montevidėjaus konvenciją ar sukurti atitinkamą dokumentą, kuriame būtų plačiau ir tiksliau apibrėžti valstybingumo bruožai.

Atsižvelgiant į esamą valstybės sampratos neapibrėžtumą tarptautinėje teisėje, egzistuoja dvi alternatyvios valstybingumo teorijos:

- a) *Deklaratyvioji.*
- b) *Konstruktvyioji.*

Deklaratyvioji nustato, kad momentas, kai šalis atitinka visus 4 nurodytus valstybės kriterijus, t.y. turi nuolatinius gyventojus, teritoriją, valdžios organus ir geba užmegzti santykius su kitomis valstybėmis, ji gali vadinti valstybe. Visgi praktikoje egzistuoja variantų kuomet nors ir tenkinanti šalis visus kriterijus nėra laikoma valstybe. Pavyzdžiui formaliai Moldovos teritorijoje esantis Padniestrės regionas. Jis nepriklausomas buvo nuo Sovietų sąjungos žlugimo, turi nuolatinius gyventojus, turi santykių su kitomis valstybėmis. Kita vertus formaliai Padniestrė negali dalyvauti tarptautiniuose santykiuose kaip atskira valstybė, kadangi jai trūksta pripažinimo⁷⁰. Būtent šios deklaratyviosios teorijos bruožai yra įtvirtinti Montevidėjaus Konvencijoje.

Konstruktvyioji teorija teigia, kad būtinas šalies pripažinimas kaip objekto, tuomet ji gali save laikyti valstybe. Tai galėtų paaiškinti Padniestrės klausimą ir kitų panašių valstybių klausimus. Visgi egzistuoja ir tokių valstybių kurios yra sulaukusios ganėtinai nemažai pripažinimo, tačiau negali įgyti valstybės statuso. Paminėtinas pavyzdys Palestinos valstybė, kuri buvo sulaukusi daugiau nei pusės pasaulio valstybių pripažinimo, tačiau visgi neįgijo oficialios valstybės vaidmens⁷¹. Šiuo atveju manytina, kad valstybei siekiant visiško pripažinimo labai svarbi yra narystė Jungtinių Tautų organizacijoje, tačiau Palestina iki šiol nėra tapusi Jungtinių Tautų organizacijos nare.⁷²

Įvertinus abi teorijas galime teigti, jog siekiant valstybei įgyti savo kaip valstybės ir tuo pačiu tarptautinio teisės subjekto statusą neužtenka vien tik atitikimo Montevidėjaus Konvencijoje minimiems kriterijams. Egzistuoja ir daugiau kriterijų kuriais remiasi valstybingumo klausimai.

---

⁷⁰ Joseph Williams Davids, *What makes a state?* (2002-02 05)
<<http://thenewinternationalaw.wordpress.com/2012/05/02/what-makes-a-state>> [žiūrėta 2014-03-28].

⁷¹ Joseph Williams Davids, *What makes a state?* (2002-02 05)
<<http://thenewinternationalaw.wordpress.com/2012/05/02/what-makes-a-state>> [žiūrėta 2014-03-28].

⁷² Member States of the United Nations <<http://www.un.org/en/members/index.shtml>> [žiūrėta 2014-03-28].

Pavyzdžiui Charles Wilson bando tai aiškinti kaip pačio pripažinimo svarbą ir tvirtumą⁷³. Apibendrinant galima teigti, kad šiuo metu sprendžiant dėl atitinkamos valstybės kaip tokios statuso, vyrauja konstruktyvioji teorija, reikalaujanti ne tik, kad valstybė turėtų keturis Montevideo konvencijoje įtvirtintus bruožus, tačiau taip pat būtų pripažįstama kitų pasaulio valstybių kaip tokia bei būtų Jungtinių Tautų Organizacijos narė. Valstybės kaip pilnaverčio tarptautinės teisės subjekto funkcionavimas labai svarbus, nes tik taip valstybė gali užtikrinti savo teisių ir teisėtų interesų apsaugą.

2.2. Valstybės interesai ir jų apsauga

Valstybingumą lemiančių kriterijų analizė parodė, kad tauta yra vienas būtinų ir bene pagrindinių valstybės požymių, kadangi tik atitinkama žmonių bendruomenė gali organizuoti valdžią ir kitus veiksmus, būtinus valstybingumo pripažinimui. Tautinės valstybės pasirodė gana vėlai pasaulinėje arenoje, kadangi iki tol ilgai egzistavo miestai – valstybės, imperijos ir kitos valstybinės santvarkos formos. Kaip atskaitos taškas paminėtina 1648 m. priimta Vestfalijos taikos sutartis įtvirtinusi tautos pagrindu suformuotų valstybių, kaip pagrindinių tarptautinės teisės subjektų statusą.⁷⁴

Kaip viena pagrindinių priežasčių, kodėl būtent tautos pagrindu grindžiamos valstybės samprata įsitvirtino tarptautinėje erdvėje laikytina tokios vertybės kaip taika ir stabilumas. Tai pasiekama, kai yra patenkinamas didžiosios dalies pasaulio gyventojų saugumo ir stabilumo poreikis. Istorinė patirtis rodo, kad vienos tautos pagrindu paremta valstybė geriau patenkina šiuos poreikius, kadangi imperijas dažniausiai sudaro skirtingos tautos, turinčios skirtingus interesus, kurių suderinimas ir lojalumo pačiai valstybei išlaikymas yra itin daug resursų reikalaujantis valstybinės valdžios užtikrinimas. Be to daugiatautės valstybės nėra tokios efektyvios kaip nacionalinės valstybės kalbant apie vidaus reikalus, nacionalinę gynybą, kadangi galima remtis vienos tautos kolektyvine sąmone ir istorine patirtimi, ugdančią patriotiškumą ir ištikimybę savo valstybei.⁷⁵

Laikui bėgant plėtėsi nuostata, kad valstybė be kolektyvinės gynybos ir saugumo užtikrinimo turi ir kitų pareigų. Philip Bobbitt pastebėjo, kad nacionalinės valstybės pagrindinės funkcijos yra užtikrinti vidinį ir išorinį saugumą, išplėsti materialinę gerovę, puoselėti pilietines ir politines teises, užtikrinti savo žmonėms ekonominio saugumo ir kultūrinio vientisumo interesus. Kaip nurodo Robert J. Delahunty ir John Yoot, istorinė raida atskleidė, kad būtent tautinė

---

⁷³ Ch. Wilson, *Australia 1788-1988: The creation of a nation* 25-26,74, 86-88 (1987).

⁷⁴ R. Delahunty, J. Yoot, „Statehood and the third Geneva convention“, *Virginia journal of international law*.(2005), p. 136.

⁷⁵ Ten pat, p. 137-138.

valstybė kaip valstybinės santvarkos forma geriausiai užtikrina šiuos interesus, tačiau tuo pačiu pastebėjo, kad tai gali kelti ir tarptautinio nestabilumo problemų.⁷⁶

Atsižvelgiant į būtinybę valstybei garantuoti tam tikras vertybes yra pripažįstama, svarbu, kad valstybei būtų užtikrintos priemonės šioms vertybėms apginti. Atitinkamai tarptautinėje teisėje neginčijamai yra pripažįstamas valstybių suvereniteto ir teritorinio vientisumo principas. Šie principai yra įtvirtinti Jungtinių Tautų Chartijos 1 ir 2 str⁷⁷. Kaip nurodo Aleksandar Pavkovic ir Peter Radan, valstybei itin svarbu suvereniteto išsaugojimas atitinkamos teritorijos atžvilgiu, kadangi teritorija būtent ir yra vienas iš valstybingumą garantuojančių požymių. Pačios žmonių grupės apsisprendimo teisė, kaip pakankama suvereniteto išraiška, dar nėra pakankamai įsitvirtinusi tarptautinėje teisėje.⁷⁸ Toks požiūris taip pat lemia, kad tautinių mažumų teisių realizavimas yra subordinuotas minėtų principų, prioritetą teikiant valstybės suvereniteto ir teritorinio vientisumo apsaugai.⁷⁹

Apibendrinant pažymėtina, kad šių principų laikymasis tarptautinėje bendruomenėje lemia valstybės laisvę savo nuožiūra tvarkyti valstybės vidaus gyvenimą nepažeidžiant prisiimtų tarptautinių įsipareigojimų ir taip užtikrinant savo kaip valstybės interesų apsaugą.

2.3 VALSTYBĖS INTERESAS IR TERITORINIO VIENTISUMO UŽTIKRINIMAS

Viešuoju valstybės interesu laikomas ne bet koks teisėtas asmens ar grupės asmenų interesas, o tik toks, kuris, atspindi ir išreiškia pamatines visuomenės vertybes, kurias įtvirtina, saugo ir gina Konstitucija; tai inter alia visuomenės atvirumas ir darna, teisingumas, asmens teisės ir laisvės, teisės viešpatavimas ir kt.⁸⁰ Profesorius Alfonsas Vaišvila bendruoju visuomenės interesu laiko pagrįstas vertybes, kurios susijusios su tautos saugumu, išlikimu, politinės laisvės ir nepriklausomybės ir poreikiu jas ginti.⁸¹

Atsižvelgiant į šias nuostatas bei teritorijos kaip būtinojo valstybės požymio statusą, natūralu, kad kiekviena valstybė yra suinteresuota ne tik užtikrinti valstybės teritorijos saugumą, bet ir aiškiai ją apibrėžti bei įtvirtinti. M. Romeris analizuodamas valstybės teritorijos problemą, suformulavo du

---

⁷⁶ Ten pat. P. 139-140.

⁷⁷ Jungtinių tautų chartija // (Valstybės žinios. 2002, Nr. 15-557).

⁷⁸ A. Pavkovic, P. Radan, „In pursuit of sovereignty and self-determination: peoples, states and secession in the international order“, *Macquarie law journal* (2003), p. 3.

⁷⁹ K. Porter, „The Realisation Of National Minority Rights“, *Macquarie Law Journal* (2003), p. 58-59.

⁸⁰ LR Konstitucinio Teismo nutartis (2006-09-21).

⁸¹ Konferencijos „Viešasis interesas ir jo gynimas“ medžiaga (parengta Žmogaus teisių komiteto).

teiginius: „ (a) valstybė yra reikalinga tam tikro žemės ploto; (b) tam tikrame apibrėžtame žemės plote, kuriame yra įsisteigusi ir kuriame veikia valstybė, negali būti įkurta ir negali jokia kita valstybė, kitaip sakant- kiekviena valstybė monopolizuoja tam tikrą apibrėžtą žemės plotą. Šios abi tezės yra kategoriškos ir griežtos. Jos sudaro valstybės gyvybės sąlygas. Jų laužymas nužudo pačią valstybę“⁸². Pabrėžtina jog visos valstybės saugo savo teritoriją, ją gina, numato įvairias, taip pat ir konstitucines jos apsaugos garantijas. Šalies konstitucinėje teisėje ši valstybės struktūrinį elementą atskleidžia tokie principai kaip valstybės teritorinė viršenybė ir valstybės vientisumas, valstybės sienų neliečiamumas ir k.t. Su valstybės teritorija sietinas ir valstybės sandaros formos instituto turinys⁸³. Mūsų valstybėje tai nustato Konstitucijos 11 straipsnis, kad Lietuvos valstybės teritorijos administracinius vienetus ir jų ribas nustato įstatymas. Šis straipsnis susijęs su Konstitucijos 10 straipsnio 1 dalimi, nustatančia, kad Lietuvos teritorija yra vientisa ir nedalijama į jokių valstybinių darinių. Pažymėtina, kad nepriklausomybės ir šalies vientisumo užtikrinimas ir gynimas-viena iš Lietuvos valstybės funkcijų⁸⁴.

Topografinių ženklų, vietovardžių vartojimas viešose vietose taip pat patenka į viešąją gyvenimo sritį. Jis yra tiesiogiai sietinas su valstybės vykdomomis funkcijomis. Topografinius ženklus galėtume apibrėžti kaip tam tikrų objektų pvz. (upių, kalnų, žemumų bei kitų geografinių objektų atvaizdavimas žemėlapyje arba planuose, naudojant tam parinktus ženklus. Jie yra labai patogūs ir dažniausiai pastovūs . Tuo tarpu vietovardis arba dar kitaip vadinamas toponimija yra tikrinis bet kokio topografinio objekto pavadinimas. Naudojant vietovardžius mes galime atrinkti vietos istorinę raidą, etninę sudėtį, geografinę padėtį. Manytina, jog topografinių užrašų darymas valstybine kalba yra sietina sus būtinybe aiškiai identifikuoti valstybės teritoriją.

Apibendrinant galima teikti, kad valstybės teritorijos ir topografinių ženklų vietovardžių vartojimas yra itin svarbūs valstybės tapatumo požymiai. Be šių dviejų požymių taip pat paminėti tauta, bei valstybės valdžia. Dėl šios priežasties Lietuvos teisinė mintis tradiciškai valstybę suvokia kaip gyvenančių tam tikroje teritorijoje ir priklausančių vienai politinei valdžiai žmonių sąjungą⁸⁵.

---

⁸²M. Romeris, „Valstybė“. I tomas. Vilnius: Pradai, 1995, p.14

⁸³T. Birmontienė, „Lietuvos konstitucinė teisė: raida, institucijos, teisių apsauga, savivalda : kolektyvinė monografija“ / [monografijos aut. : Toma Birmontienė... et al.] ; Mykolo Romerio universitetas, Vilnius : Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2007, 292-293 p.

⁸⁴T. Birmontienė, „Lietuvos konstitucinė teisė: raida, institucijos, teisių apsauga, savivalda : kolektyvinė monografija“ / [monografijos aut. : Toma Birmontienė... et al.] ; Mykolo Romerio universitetas, Vilnius : Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2007, 294 p.

⁸⁵ Leonas P. „Teisės enciklopedija“. Vilnius: Pozicija, 1995, p. 51.

2.4. Valstybinės kalbos vartojimo teisinis reguliavimas

Valstybinė kalba – tai oficialiai viešajame valstybės gyvenime vartojama kalba. Viešojo gyvenimo (rašto, literatūros, valstybinių įstaigų, mokyklų) kalba yra bendrinė kalba, kuri nuo teritorinių ir socialinių dialektų skiriasi tuo, kad turi ne tik akustinę, bet ir vizualinę išraišką. Joje dominuoja rašytinis ir sakytinis monologas, yra sudėtingesnė funkcinių stilių sistema⁸⁶. LR Konstitucijos 14 str. nustatyta, kad valstybine kalba yra laikoma lietuvių kalba.

Lietuvių kalbos kaip valstybinės kalbos statusas ne kartą buvo LR Konstitucinio teismo jurisprudencijos objektas⁸⁷. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, kad kalbos mokėjimas yra būtina prielaida piliečiui integruotis į visuomenę, suvokti Tautos mentalitetą ir jos siekius, valstybės konstitucinę santvarką, susipažinti su Tautos valstybės istorija, kultūra, papročiais ir tradicijomis, pasirengti prisiimti atsakomybę už valstybės dabartį ir ateitį⁸⁸. 1999 m. spalio 21 d. nutarime yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, „konstitucinis valstybinės kalbos statuso įtvirtinimas reiškia, kad lietuvių kalba yra konstitucinė vertybė. Valstybinė kalba saugo tautos identitetą, integruoja pilietinę Tautą, užtikrina tautos suvereniteto raišką, valstybės vientisumą ir jos nedalomumą, normalų valstybės ir savivaldybių įstaigų funkcionavimą.“ Konstitucinis valstybinės kalbos statuso įtvirtinimas taip pat reiškia, kad įstatymų leidėjas privalo įstatymais nustatyti, kaip šios kalbos vartojimas užtikrinamas viešajame gyvenime be to, jis turi numatyti valstybinės kalbos apsaugos priemonę. „...“⁸⁹.

Taigi pagal Konstituciją lietuvių kalba, kaip valstybinė kalba, yra valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų viešosios raiškos ir bendravimo tarpusavyje bei su visuomenės nariais priemonė „...“⁹⁰. Kita vertus, konstitucinis valstybinės kalbos statusas reiškia ir tai, kad valstybinė kalba yra privalomai vartojama tik viešajame Lietuvos gyvenime; kitose gyvenimo srityse asmenys nevaržomai gali vartoti bet kokią jiems priimtina kalbą. **Nagrinėjamos konstitucinės justicijos bylos kontekste pabrėžtina, kad oficialių dokumentų rašymas valstybine kalba nepaneigia tautinėms mažumoms save priskiriančių piliečių teisės rašyti, skaityti ir bendrauti bet kokia kita kalba, jeigu tai nesuję su Konstitucijos apibrėžta valstybinės kalbos vartojimo sritimi**⁹¹.

Įstatymų leidėjas privalo įstatymuose sureguliuoti kaip bus užtikrinamas šios kalbos vartojimas viešajame gyvenime, bei nustatyti valstybinės kalbos apsaugos priemones. Vienas iš svarbiausių

⁸⁶ A. Kazlauskienė, E. Rimkutė, A. Bielinskienė, *Bendroji ir specialybės kalbos kultūra* (Kaunas: Pasaulio lietuvių centras, 2006), p. 12.

⁸⁷ LR Konstitucinis teismas 1999-10-21 „Dėl vardų ir pavardžių rašymo Lietuvos Respublikos piliečio pase“ ir „Dėl referendumo biuletenių spausdinimo valstybine kalba“, 2006-05-10.

⁸⁸ LR Konstitucinio teismo sprendimas 2006-05-10 „Dėl referendumų spausdinimų valstybine kalba“.

⁸⁹ LR Konstitucinio teismo sprendimas 1991-10-21 „Dėl Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos

1991 m. sausio 31 d. nutarimo „Dėl vardų ir pavardžių rašymo Lietuvos Respublikos piliečio pase“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“.

⁹⁰ LR Konstitucinio teismo sprendimas 2006-05-10 „Dėl referendumų spausdinimų valstybine kalba“.

⁹¹ Ten pat.

šios srities įstatymų -1995 m. sausio 31 d. priimtas Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos įstatymas⁹², kuriame nustatytos svarbiausios valstybinės kalbos vartojimo viešajame gyvenime sritys, reglamentuojama jos apsauga ir kontrolė, teisinė atsakomybė už šio įstatymo nesilaikymą. **Šis įstatymas nereglamentuoja Lietuvos gyventojų neoficialaus bendravimo ir religinių bendruomenių bei asmenų, priklausančių tautinėms bendrijoms, renginių kalbos.** Šis įstatymas nustato valstybinės kalbos vartojimo ribas. Jame pabrėžiama, kad teisės aktai, visa įmonių raštvedyba, susirašinėjimai tarp institucijų vykdomi lietuvių kalba⁹³. Be to visi gyventojai institucijose aptarnaujami lietuvių kalba, o šių institucijų pareigūnams būtina mokėti lietuvių kalbą.⁹⁴ Taip pat šiame įstatyme galime aptikti ir tai jog teismo procesai, oficialūs sandoriai, oficialūs renginiai, asmenvardžiai, viešieji užrašai, rašomi lietuvių kalba.⁹⁵ Paminėtinas šio įstatymo 18 str, kuris teigia „Tautinių bendrijų organizacijų pavadinimai, jų informaciniai užrašai greta valstybinės kalbos gali būti pateikiami ir kitomis kalbomis. Užrašų kitomis kalbomis formatas negali būti didesnis negu užrašų valstybine kalba.“ Likusieji šio įstatymo straipsniai kalba apie valstybinės kalbos taisyklingumą jos svarbą valstybei bei kalbos vartojimą žiniasklaidoje.⁹⁶

Vertinant šias įstatymo nuostatas, saugant lietuvių kaip valstybinės kalbos statusą verta pasinaudoti B. Beyond mintimis, kuris yra pasisakęs, kad kalba yra ne tik priemonė, bet yra esminė vertė kaip kultūros paveldėjimas ir dalis nuolatinio gyvenimo būdo.⁹⁷ Tačiau svarbu atkreipti dėmesį, kad kalba negali tapti priežastimi norint įgyventi savo tikslus, pavyzdžiui teisme ar viešajame gyvenime. Kaip minima, jei valstybė turi stiprų socialinio gyvenimo kriterijų turi integruoti joje, kad tautinių mažumų piliečiai galėtų reikšti savo mintis gimtąja kalba.

Šio įstatymo įgyvendinimą bei valstybinės kalbos ugdymą ir priežiūrą garantuoja Valstybinė lietuvių kalbos komisija, Valstybinė kalbos inspekcija ir kalbos tvarkytojų institucija.

Valstybinė lietuvių kalbos komisija- sprendžia įvairius su Valstybinės kalbos įstatymo įgyvendinimu susijusius klausimus. Kalbos komisijos posėdžiuose, rengiamuose ne rečiau kaip kartą per mėnesį, priimami teisės aktai – Kalbos komisijos nutarimai, privalomi valstybės ir savivaldybių institucijoms, visoms Lietuvos Respublikoje veikiančioms įstaigoms, įmonėms ir organizacijoms. Kalbos komisijos posėdžiuose svarstytinų klausimų ekspertizė atliekama nuolatinųjų arba laikinųjų pakomisių posėdžiuose. Be Kalbos komisijos narių, pakomisių posėdžiuose dalyvauja tos srities, kuriai priklauso nagrinėjamas klausimas, atstovai⁹⁸. Verta paminėti šios

⁹² Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos įstatymas, Žin. (1995, Nr. 15-344).

⁹³ Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos įstatymas, Žin. (1995, Nr. 15-344), 3-5 str.

⁹⁴ Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos įstatymas, Žin. (1995, Nr. 15-344), 6-7 str.

⁹⁵ Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos įstatymas, Žin. (1995, Nr. 15-344), 8-11 str., 11 str.

⁹⁶ Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos įstatymas, Žin. (1995, Nr. 15-344), 19-23 str.

⁹⁷ B. Beyond, *Effective Communication: Seeing Intrinsic Value in Mother Tongue Language use*, 617 p.

⁹⁸ <<http://www.vlkk.lt/lit/>> Apie spausdintas 2008-10-30 [žiūrėta 2014 03-14].

komisijos patvirtintą „ viešosios garsinės informacijos ir viešųjų užrašų laikinąsias taisykles“⁹⁹, kurių 3 punkte teigiama kad šale informacinių užrašų gimtąja kalba gali būti vartojamos tradicinės tarptautinio bendravimo kalbos- anglų, vokiečių, prancūzų, būtent užsieniečiui patogumui.

Valstybinė kalbos inspekcija- kontroliuoja, kaip valstybės ir savivaldybių institucijose, visose Lietuvos Respublikoje veikiančiose įstaigose, įmonėse ir organizacijose laikosi Valstybinės kalbos įstatymo, Valstybinės lietuvių kalbos komisijos nutarimų ir kitų teisės norminių aktų, nustatančių valstybinės kalbos vartojimo ir taisyklingumo reikalavimus. Už valstybinės kalbos vartojimo ir taisyklingumo pažeidimus Inspekcija turi teisę taikyti administracines nuobaudas pagal Administracinių teisės pažeidimų kodekso 91¹ – 91⁷ straipsnius.¹⁰⁰

Kalbos tvarkytojų institucija- kontroliuoja, kaip miesto savivaldybės teritorijose visose viešojo gyvenimo srityse įgyvendinami Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos įstatymo (Žin., 1995, Nr. 15-344), Lietuvos Respublikos vartotojų teisių apsaugos įstatymo (Žin., 1994, Nr. 94-1833; 2007, Nr. 12-488), Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2000 m. lapkričio 6 d. nutarimu Nr. 1340 patvirtinto Svetimžodžių keitimo lietuviškais atitikmenimis tvarkos aprašo (Žin., 2000, Nr. 95-2995; 2010, Nr. 88-4668), Valstybinės lietuvių kalbos komisijos nutarimų, ir kitų norminių teisės aktų, nustatančių valstybinės kalbos vartojimą ir taisyklingumą, reikalavimai¹⁰¹.

Apibendrinant galima teigti, kad Lietuvoje lietuvių kalba kaip valstybinė kalba turi išskirtinį statusą ir jos vartojimo apsaugai skiriama daug dėmesio, kadangi jos vartojimo tvarka apibrėžta ne tik šalies teisės aktuose, bet ir įkurtos specialios institucijos, užtikrinančios tinkamą lietuvių kalbos kaip valstybinės kalbos vartojimą. Lietuvių kalbos kaip valstybinės kalbos statusas nustatytas Lietuvos Respublikos Konstitucijoje.¹⁰² Taip pat Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekse yra įtrauktą **91⁽¹⁾**, **91⁽²⁾** **246⁽²⁾** straipsniai kuriuose numatytos nuobaudos už valstybinės kalbos neįvartojimą antspaudoose, iškabose ir kituose viešuose užrašuose, už Valstybinės kalbos komisijos nutarimų nevykdymą, o teisė skirti nuobaudas suteikta Kalbos inspekcijai.¹⁰³ Kitos kalbos gali būti vartojamos tiek, kiek jos nepažeidžia lietuvių kalbos kaip valstybinės kalbos statuso, o jos vartojimas yra privalomas visose viešojo gyvenimo srityse.

---

⁹⁹Viešosios garsinės informacijos ir viešųjų užrašų laikinąsias taisykles, patvirtinta VLKK 1995 m. gegužės 25 d. Nutarimu Nr. 49

¹⁰⁰ <http://www3.lrs.lt/pls/inter/www_tv.show?id=6905,1,30> [žiūrėta 2014-03-14].

¹⁰¹ Valstybinės funkcijos: Valstybinės kalbos vartojimo ir taisyklingumo kontrolės vykdymo tvarkos aprašas, patvirtintas Vilniaus miesto savivaldybės, (2012 m. sausio 10 d. Įsakymu Nr. 40-7).

¹⁰² Lietuvos Respublikos Konstitucija (1992-10-25), 14 str.

¹⁰³ Lietuvos Respublikos Valstybinė kalba Teisės aktų rinkinys (Vilnius, 1997), p. 25.

3. TAUTINIŲ MAŽUMŲ TEISĖ VARTOTI GIMTĄJĄ KALBĄ IR ŠIOS TEISĖS RIBOS VIEŠAJAME VALSTYBĖS GYVENIME

3.1. Tautinių mažumų teisė į gimtąją kalbą ir jos vartojimo galimybės vietovardžiams ir kitiems topografiniams žymenims

Teisės į gimtąją kalbą realizavimas yra svarbus kiekvienam asmeniui kaip būtina pilnaverčio gyvenimo prielaida. Kadangi gimtąją kalbą žmogus išmoksta pirmiausiai ir dažniausiai iš savo šeimos narių jos įtaka asmens vystymuisi yra išties nemenka. Ji padeda asmeniui mokytis, bendrauti, ieškoti informacijos ir daugelyje kitų gyvenimo situacijų.

Kaip minėta, tarptautiniu lygmeniu teisė tautinėms mažumoms naudoti savo gimtąją kalbą apibrėžiama Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto 27 str, kur nurodyta, kad „[t]ose valstybėse, kur yra tautinių, religinių ir kalbinių mažumų, **asmenims, priklausantiems tokioms mažumoms, negali būti atimta teisė drauge su kitais jų grupės nariais [...] naudoti gimtąją kalbą.**“ Kaip yra išaiškines Žmogaus teisių komitetas¹⁰⁴ ši teisė yra tautinėms mažumoms priskiriamų asmenų teisė bendrai kartu su kitais tos pačios mažumų bendruomenės nariais naudoti gimtąją kalbą. Ši teisė privalo būti garantuojama ne tik tos šalies piliečiams bet ir kitiems tautinėms mažumoms priklausantiems asmenims tuo metu esantiems šalies teritorijoje. Tuo pačiu žmogaus teisių komitetas pažymi, kad nors TPPTP 27 str. garantuojamos teisės laikytinos individualiomis, tačiau naudojimas jomis priklauso nuo to kokias galimybes puoselėti savo kalbą ir kultūrą turi konkreči tautinė mažuma¹⁰⁵

Kitavertus mažumų teisė naudoti gimtąją kalbą yra kitokia nei kitos teisės, saugojamos TPPTP pakto ir ją būtina atriboti nuo kitų TPPTP minimų teisių. Visų pirma, ji turėtų būti atskirta nuo bendros teisės į saviraiškos laisvę, saugomos pagal 19 straipsnį. Pastaroji teisė yra prieinama visiems asmenims, neatsižvelgiant į tai, ar jie priklauso mažumoms, ar ne. Be to, teisė tautinėms mažumoms naudoti gimtąją kalbą pagal TPPTP 27 straipsnį, turėtų būti atskirta nuo konkrečios teisės, kuri minima TPPTP14 str. 3 d. f p. ir suteikianti garantiją kaltinamajam asmeniui turėti vertėją teismo proceso metu, jei jis nemoka tos valstybės kalbos, nes ši teisė skirta užtikrinti asmens teisę į tinkamą teisminį procesą.¹⁰⁶

Kaip nurodo F. de Varennes, jei valstybė siektų riboti galimybę tautinėms mažumoms naudoti gimtąją kalbą privačiame gyvenime, pvz. komercinėje veikloje, spaudoje, susitikimuose ar

¹⁰⁴ Jungtinių Tautų žmogaus teisių komitetas, stebi kaip įgyvendinamos 1966 metų Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto ir jo fakultatyvinių protokolų nuostatos.

¹⁰⁵ Human Rights Committee, General Comment 23, Article 27 (Fiftieth session, 1994), Compilation of General Comments and General Recommendations Adopted by Human Rights Treaty Bodies, U.N. Doc. HRI/GEN/1/Rev.1 at 38 (1994) < <http://www1.umn.edu/humanrts/gencomm/hrcom23.htm> > [žiūrėta 2014 04 05].

¹⁰⁶ Human Rights Committee, General Comment 23, Article 27 (Fiftieth session, 1994), Compilation of General Comments and General Recommendations Adopted by Human Rights Treaty Bodies, U.N. Doc. HRI/GEN/1/Rev.1 at 38 (1994) < <http://www1.umn.edu/humanrts/gencomm/hrcom23.htm> > [žiūrėta 2014 04 05].

kultūriniuose renginiuose, tai pažeistų ne tik tautinių mažumų teisę vartoti gimtąją kalbą, bet ir kitas visuotinai pripažįstamas žmogaus teises, kurios garantuojamos nepriklausomai nuo žmogaus tautybės, t.y. teisę į privatų asmeninį ir šeimos gyvenimą, saviraiškos laisvę, nediskriminavimo principą.¹⁰⁷ Tokia išvadą minėtas autorius daro išanalizavęs Žmogaus teisių komiteto praktiką, aiškinant TPPTP 27 str..

Lietuvoje apie Tarptautinių pilietinių ir politinių teisių pakto 27 str. įgyvendinimą yra rašiusi A. Burneikienė. Ji savo straipsnyje¹⁰⁸ tyrinédama ir aiškindama TPPTP 27 str. pamini Žmogaus teisių komitete nagrinėtą bylą *Ballantyne, Davidson ir Mcintyre prieš Kanadą*, kurioje pareiškėjai buvo Kvebeke, kuriame tradiciškai gausiai gyvena prancūziškai kalbantieji, gyvenantys angliakalbiai verslininkai. Jiems buvo uždrausta vartoti anglų kalbą komerciniuose užrašuose. Šioje byloje žmogaus teisių komitetas pasisakė kad sprendimas uždrausti vartoti anglų kalbą reklamos tikslais yra teisingas, kadangi šioje šalyje angliakalbiai nesudaro kalbinės mažumos. Visgi šioje byloje Jungtinių Tautų Žmogaus teisių komitetas nustatė TPPTP 19 str. 2 d. pažeidimą, t.y. teisės į saviraiškos laivę, pažeidimą.¹⁰⁹ Komitetas, nelaikė, kad siekiant apsaugoti prancūzų kalbą Kanadoje yra pagrįsta riboti reklaminę anglų kalbą bei neaptiko pavojaus, kad tai keltų grėsmę viešajai tvarkai.¹¹⁰ Apibendrinant pažymėtina, kad šioje byloje nors ir nebuvo pripažinta, kad yra mažumos teisės vartoti gimtąją kalbą pažeidimas, tačiau draudimas vartoti komercinius užrašus norima kalba buvo laikytas saviraiškos laisvės pažeidimu.

Kalbant apie tautinės mažumos kalbos vartojimą tose srityse, kuriose yra vykdomos valstybės funkcijos, A. Račkauskaitė-Burneikienė pažymi, kad šis klausimas buvo nagrinėtas Žmogaus teisių komitetui analizuojant valstybių ataskaitas apie TPPTP nuostatų įgyvendinimą¹¹¹. Žmogaus teisių komitetas ataskaitose Austrijai¹¹²(dėl patarimo pakeisti sugadintus kelio ženklus rašomus slovėnų kalba) ir Estijai¹¹³(patarimo tuose regionuose kuriuose gausiai gyvena rusakalbiai sklebti užrašus ir rusų kalba) ragina, kad pagal TPPTP 27 str. valstybės institucijos užtikrintų tautinėms mažumoms galimybę vartoti savo kalbą. Iš šių ataskaitų galima laikyti, kad Žmogaus teisių komitetas TPPTP 27

---

¹⁰⁷ Fernand de Varennes, *A guide to the rights of minorities and language*, colpi Paper No. 4, p. 8.

¹⁰⁸ A. Račkauskaitė- Burneikienė, „Tradicinių vietovių, gatvių pavadinimų ir kitų topografinių įrašų vartojimas mažumos kalba“, *Tautinių mažumų apsauga: Tarptautinės teisės aspektai* (Vilnius: Mykolo Romerio Universiteto leidykla, 2013.), p.313.

¹⁰⁹ Jungtinių Tautų žmogaus komitetas rėmėsi TPPTP 19 str. 2,3 dalimis. Kurios įsakmiai nustato, kad ribojimas turi būti nustatytas įstatymu, ribojimas turi būti įtakotas bent vienu iš šių tikslų- (saugant kitų žmonių teises ar reputacijai gerbti arba valstybės saugumui, viešajai tvarkai, gyventų sveikatai ar dorovei apsaugoti). Bei teisėto tikslo siekimas turi būti proporcingas.

¹¹⁰ A. Račkauskaitė- Burneikienė, „Tradicinių vietovių, gatvių pavadinimų ir kitų topografinių įrašų vartojimas mažumos kalba“, *Tautinių mažumų apsauga: Tarptautinės teisės aspektai* (Vilnius: Mykolo Romerio Universiteto leidykla, 2013.), p.315.

¹¹¹ Ten pat.

¹¹² Human Rights Committee. Concluding observations of the Human Rights Committee: Austria, CCPR A/38/40(1983),200 paragrafas.

¹¹³ Human Rights Committee. Concluding observations of the Human Rights Committee: Estonia, ICCPR, A/58/40 vol.I (2003) 41,79(16) paragrafas.

str. stengiasi interpretuoti kaip apimančią tautinių mažumų kalbos vartojimą ir viešajame valstybės gyvenime. Nors tiesiogiai JT dokumentai neįtvirtina teisės vartoti vietovardžių, gatvių pavadinimų ar kitų topografinių ženklų mažumos kalba bei nedetalizuoja kriterijų, kuriems esant ši teisė yra realizuojama, darytina išvada, jog ši teisė sietina su tautinėms mažumoms priklausančių asmenų koncentruotu gyvenimu.¹¹⁴ Tačiau A. Račkauskaitė-Burneikienė atkreipia dėmesį, kad „vietovardžių vartojimas yra ta mažumos kalbos vartojimo sritis, kuri savo turinio bei taikymo pagrindų požiūriu yra besiformuojanti JT lygmeniu.“¹¹⁵ Vis dėlto reiktų pažymėti, kad bendrajame komentare Nr. 23 Žmogaus teisių komitetas yra nurodęs, kad TPPTP 27 str. nuostatos ir teisės į gimtąją kalbą realizavimas negali riboti suverenių valstybės teisių ir teritorinio vientisumo.¹¹⁶

Teisė rašyti vietovardžius ir kitus topografinius ženklus mažumos kalba aiškiai įtvirtinta Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencijos 11 str. 3 d. kur nurodyta, kad „tose teritorijose, kuriose tradiciškai gausiai gyvena tautinei mažumai priklausantys asmenys, remdamosi savo teisinės sistemos reikalavimais, o prireikus ir sutartimis su kitomis valstybėmis, bei atsižvelgusios į konkrečias sąlygas, visuomenei skirtus tradicinius vietovių, gatvių pavadinimus ir kitus topografinius įrašus stengiasi daryti taip pat ir mažumos kalba, jeigu yra pakankamas tokio žymėjimo poreikis“¹¹⁷. „Pažymėtina, kad šios teisės realizavimas numatytas su tam tikromis sąlygomis:

a) teritorija turi būti tradiciškai gausiai gyvenama tautinės mažumos atstovų; Įvertinus nemažai valstybėms duodamų rekomendacijų aiškėja, kad dvikalbius užrašus rekomenduojama įvesti, jei tautinės mažumos sudarytų 20 proc. savivaldybės teritorijoje gyvenančių gyventojų¹¹⁸. Kita vertus Patariamasis komitetas pritarė Austrijos Konstitucijos teismo 2001 m. gruodžio 13 d. aiškinimui, jog mažiausiai 10 proc. tautinių mažumų atstovų būtų tinkamas pagrindas įvesti dvikalbius topografinius ženklus.¹¹⁹ Apskritai įvertinus visą patariamojo komiteto praktiką šiuo klausimu, manytina kad ji labai skirtinga, kadangi reikalaujamas tautinių mažumų skaičius svyruoja nuo 10-20 procentų. Nevienoda pozicija gali sukelti sumaištį teritorijose, kuriose nėra priimto įstatymo dėl

---

¹¹⁴ Human Rights Committee. Observations on Estonia, ICCPR, A/58/40 vol. I(2003) 41, 79(16) paragrafas.

¹¹⁵ A. Račkauskaitė- Burneikienė, „Tradicinių vietovių, gatvių pavadinimų ir kitų topografinių įrašų vartojimas mažumos kalba“, *Tautinių mažumų apsauga: Tarptautinės teisės aspektai* (Vilnius: Mykolo Romerio Universiteto leidykla, 2013.), p. 280

¹¹⁶ Human Rights Committee, General Comment 23, Article 27 (Fiftieth session, 1994), Compilation of General Comments and General Recommendations Adopted by Human Rights Treaty Bodies, U.N. Doc. HRI/GEN/1/Rev.1 at 38 (1994) <<http://www1.umn.edu/humanrts/gencomm/hrcom23.htm>> [žiūrėta 2014 04 05].

¹¹⁷ A. Račkauskaitė- Burneikienė, „Tradicinių vietovių, gatvių pavadinimų ir kitų topografinių įrašų vartojimas mažumos kalba“, *Tautinių mažumų apsauga: Tarptautinės teisės aspektai* (Vilnius: Mykolo Romerio Universiteto leidykla, 2013.), p. 280

¹¹⁸ S. Katuoka „Tautinės mažumos ir tarptautinė teisė“, *Tautinių mažumų apsauga: Tarptautinės teisės aspektai* (Vilnius: Mykolo Romerio Universiteto leidykla, 2013), p. 38.

¹¹⁹ A. Račkauskaitė- Burneikienė, „Tradicinių vietovių, gatvių pavadinimų ir kitų topografinių įrašų vartojimas mažumos kalba“, *Tautinių mažumų apsauga: Tarptautinės teisės aspektai* (Vilnius: Mykolo Romerio Universiteto leidykla, 2013.), p. 284-285,

dvikalbių topografinių ženklų¹²⁰.

b) teisės realizavimas turi būti suderinamas su šalies teisinės sistemos reikalavimais. Nors tautinės mažumos pripažįstamos kaip tarptautinės teisės subjektais, reikia pažymėti kad jų realizavimas yra ribotas. Jų subjektiškumas remiasi tik Tautinių mažumų konvencijoje įtvirtintomis teisėmis kuriuos įtvirtina universalūs dokumentai.¹²¹ Taip pat pažymėtina, kad šios teisės realizavimas turi būti derinamas su kitais šalies teritorijoje galiojančių teisės aktų reikalavimais ir šiuo atveju svarbu yra tiek šalies konstitucijos nuostatos, tiek valstybinės kalbos vartojimui taikomas teisinis reguliavimas.

c.) egzistuoja pakankamas tokio žymėjimo poreikis. Patį poreikį turi įvertinti valstybės vyriausybė. Norint įvertinti poreikį reikia įsiklausyti į pačių tautinių mažumų norus. Dar 1991 m. prie Tautinių mažumų ir išėivijos departamento buvo įkurta Tautinių bendrijų taryba. Pagrindiniai šios tarybos uždaviniai – rūpintis tautinių mažumų tapatumo išsaugojimu, stebėti, kaip Lietuvos Respublikoje įgyvendinami įstatymai reglamentuojantys tautinių mažumų teises, analizuoti įstatymų ir kitų teisės aktų projektus, skirtus tautinėms mažumoms, remti tautinių mažumų nevyriausybinių organizacijų iniciatyvas.¹²² Tam tikras išvadas dėl tokio žymėjimo poreikio Lietuvoje galima daryti ir atsižvelgiant į nuolatinius ginčus teismuose dėl jau esamų topografinių užrašų tradiciškai gausiai lenkų tautinės mažumos gyvenamose šalies teritorijose.

Šių sąlygų turinys iš dalies atsiskleidžia per patariamojo komiteto, skirto minėtos konvencijos nuostatų įgyvendinimo priežiūrai, praktiką. Nors ši praktika nėra vienareikšmė t.y. sunkiai galima rasti bendrus šios nuostatos taikymo pagrindus. Visgi remiantis šia praktika galima teikti, kad valstybės teritorijose, kurios atitinka Konvencijos 11 straipsnio nustatytas sąlygas, rekomenduojama vartoti vietovardžių pavadinimus mažumos kalba bei nuolatos konsultotis su tų tautinių kalbinių mažumų atstovais¹²³.

Patariamojo komiteto praktika rodo, kad vietovardžių vartojimo mažumos kalba užtikrinimas yra tiesiogiai sietinas su tautinės mažumos skaitmeniniu dydžiu konkrečioje valstybės teritorijoje. Kalbinės teisės reikalauja iš valstybės reikšmingų (finansinių ir kitų) pastangų, todėl pagrįsta valstybei įvertinti tautinės mažumos naudojimosi šiomis paslaugomis ir aptarnavimo ilgalaikiškumą, atsižvelgiant į jos skaitmeninį dydį. Dėl šios priežasties apsaugos lygis gali priklausyti nuo tautinės mažumos narių skaičiaus konkrečioje valstybės teritorijoje¹²⁴. Lietuvos atžvilgiu komitetas neigiamai vertino Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos įstatymo 17

---

¹²⁰ Ten pat.

¹²¹ S. Katuoka „Tautinės mažumos ir tarptautinė teisė“, *Tautinių mažumų apsauga: Tarptautinės teisės aspektai* (Vilnius: Mykolo Romerio Universiteto leidykla, 2013), p. 25

¹²² Ten pat, p. 24

¹²³ Ten pat, p. 26

¹²⁴ European Commission for Democracy through Law, Report on Non-Citizens and Minority Rights, Venice, 15-16 December 2006. Council of Europe, No. CDL-AD(2007)001 Or. Eng., 125 paragrafas

straipsnio nuostatą, nustatančią, kad Lietuvos Respublikoje viešieji užrašai yra valstybine kalba. Patariamasis komitetas taip pat neigiamai vertino Lietuvos Respublikos praktiką šalinti topografinius ženklus mažumos kalbomis, juos keičiant vien valstybine lietuvių kalba¹²⁵.

Apibendrinant pažymėtina, kad tautinių mažumų teisė vartoti gimtąją kalbą yra įtvirtinta tarptautiniuose ir regioniniuose dokumentuose. Ši teisė yra neginčijama privačiame gyvenime, kadangi toks gimtosios kalbos vartojimo ribojimas gali reikšti ne tik šios teisės, bet ir kitų žmogaus teisių pažeidimą. Tuo tarpu teisė vartoti gimtąją kalbą tose srityse, kuriose valstybė įgyvendina valstybinį valdymą, tame tarpe ir teisė rašyti vietovardžiuose ar daryti topografinius užrašus gimtąją kalba yra aiškiai įtvirtinta tik Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencijoje. Atkreiptinas dėmesys, kad pastarosios teisės realizavimas galimas tik išpildžius minėtos Konvencijos 11 str. 3 d. nustatytas sąlygas. Lietuva yra tiek Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto, tiek Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencijos dalyvė, todėl reikalinga apžvelgti kaip Lietuvoje įgyvendinamos šių tarptautinių dokumentų nuostatos.

3.2. Teisės naudoti vietovardžius ir topografinius užrašus tautinės mažumos kalba interpretavimas Lietuvos teismų praktikoje

Atsižvelgiant į Lietuvos tarptautinius įsipareigojimus ratifikavus tautinių mažumų apsaugą reguliuojančius teisės aktus bei valstybinės kalbos vartojimui nustatytą teisinį reguliavimą, tautinių mažumų teisės daryti vietovardžius ir kitus topografinius užrašus gimtąją kalba ne kartą atsidūrė šalies teismuose.

Vyriausybės atstovas Vilniaus apskrityje nurodė, kad Vilniaus rajono savivaldybės valdyba priėmė sprendimą¹²⁶, kuriuo nustatė, kad visose rajono įstaigose ir organizacijose greta valstybinės kalbos turi būti vartojama lenkų tautinės mažumos kalba. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas atmetė šį sprendimą kaip neteisėtą argumentuodami, jog tai yra valstybingumą stabdančiu veiksniu, o Lietuvos Respublikos tautinių mažumų įstatymo 5 straipsnį laikydami bendrinio pobūdžio nuostatą¹²⁷. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas 2008 m. balandžio 25 d. nutartyje pažymėjo¹²⁸, kad „iš vienos pusės valstybinės (lietuvių) kalbos vartojimas viešajame Lietuvos gyvenime, o iš kitos pusės asmenų, priklausančių tautinėms bendrijoms, teisė puoselėti savo kalbą, kultūrą ir papročius, yra skirtingos ir tuo pačiu nepriešingos viena kitai kalbos vartojimo sampratos. Teisės puoselėti savo kalbą, kultūrą ir papročius yra asmeninės, t. y. jos pagal savo

¹²⁵ Advisory Committee, Opinion on Lithuania, 28 February 2008, ACFC/OP/II(2008)001,107; 111 paragrafai.

¹²⁶ Vilniaus rajono savivaldybės sprendimas 1997 m. gruodžio 22 d. Nr. 540 „Dėl viešųjų užrašų ir kitos rašytinės informacijos“.

¹²⁷ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas „Dėl savivaldos institucijų kompetencijos ir valstybinės kalbos“, 1999 m. rugsėjo 14 d.

¹²⁸ Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, 2008 m. balandžio 25 d. nutartis, Nr. A¹⁴³-687/2008

prigimtį nėra atsiejamos nuo konkrečių asmenų. Tuo tarpu teisei vartoti valstybinę lietuvių kalbą viešajame Lietuvos gyvenime yra būdingas ir šios teisės specifika nulemia viešojo intereso aspektas, t. y. aspektas, teisės taikymo požiūriu nesietinas su konkrečiais asmenimis bei asmenų savo tautinio autentiškumo suvokimu“

Kitoje byloje LVAT pasisakė taip jog Lietuvos Respublikos Konstitucijos 138 straipsnio 3 dalis numato, kad tarptautinės sutartys, kurias ratifikavo Lietuvos Respublikos Seimas, yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis. Tačiau kaip pažymėjo Konstitucinis Teismas 1995 m. spalio 17 d.¹²⁹ nutarime principas *pacta sunt servanda* (sutarties privaloma laikytis) nereiškia, jog skirtingos valstybės negali pasirinkti skirtingų tarptautinės teisės normų įgyvendinimo savo vidaus teisinėje sistemoje būdų ir formų. Tai yra kiekvienos valstybės suvereni teisė. Todėl valstybių teisinėse sistemose taikomi įvairūs tarptautinės teisės normų įgyvendinimo vidaus teisėje būdai ir formos. Be to, yra pripažinta, kad apskritai tarptautinės teisės ir konkrečiai tarptautinių sutarčių galiojimas valstybės teisinėje sistemoje visada priklauso nuo vidaus teisės¹³⁰.

Sekančioje LVAT byloje LVAT suformulavo galutinę poziciją kuri turėtų būti taikoma ir panašiuose kituose ginčiuose. Nurodyta, kad vartojant dvikalbius pavadinimus yra pažeidžiami Valstybinės kalbos įstatymo 17 straipsnio, Valstybinės lietuvių kalbos komisijos prie Lietuvos Respublikos Seimo 1997 m. lapkričio 20 d. nutarimu Nr. 66 pakeistų Garsinės ir rašytinės informacijos, kitų viešųjų užrašų laikinųjų taisyklių 2 punkto ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. spalio 7 d. nutarimu Nr. 1231 patvirtintų Pavadinimų gatvėms, pastatams, statiniams suteikimo, keitimo ir įtraukimo į apskaitą taisyklių 18 bei 29 punktų nuostatai. Todėl savivaldybės administracijos direktorės iki 2010 m. rugpjūčio 10 d. reikalaujama užtikrinti, kad visų Vilniaus rajono savivaldybės teritorijoje esančių gyvenamųjų vietų gatvių pavadinimų lentelėse būtų vartojami teisiškai pagrįsti pavadinimai. Pabrėžtina, kad pavadinimų gatvėms, pastatams, statiniams suteikimo, keitimo ir įtraukimo į apskaitą taisyklės reglamentuoja ne tik naujų pavadinimų suteikimą, bet ir senų pavadinimų keitimą į naujus, taip pat nustato tam tikrus reikalavimus tokiems pavadinimams, todėl šių taisyklių nuostatos taikytos pagrįstai¹³¹

Apibendrinant visų teismų praktiką galima išvelgti teismų poziciją dėl negalėjimo tiesiogiai taikyti Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencijos 11 straipsnio 3 dalies bei dėl poreikio Lietuvos Respublikai nustatyti Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencijos nuostatų įgyvendinimą tvarką.¹³² A. Račkauskaitė Burneikienė laikosi pozicijos¹³³, kad pritariama Lietuvos

¹²⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarime „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos Tarptautinių sutarčių“ 7 straipsnio ketvirtosios dalies ir 12 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, 1995 m. spalio 17 d.

¹³⁰ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo administracinė byla (Nr. A-261-997/2009 2009 m. rugsėjo 14 d.)

¹³¹ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo administracinė byla (Nr. N⁵⁷⁵-63/2012)

¹³² Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2009 m. rugsėjo 14d. nutartis administracinėje byloje (Nr. A-261-997/2009)

vyriausiojo administracinio teismo išvadai, jog „ kiekvienas Konvenciją ratifikavusios šalies įstatymų leidėjas turi diskrecijos teisę spręsti apie poreikį vietovių, gatvių pavadinimus ir kitus topografinius įrašus daryti taip pat ir tautinės mažumos kalba“.¹³⁴ Taigi Lietuvos teismai nuosekliai laikosi pozicijos, kad Lietuvos teisinėje sistemoje prioritetas teikiamas valstybinė kalbos vartojimo užtikrinimui ir tai yra svarbesnis interesas nei garantijos tautinėms mažumoms vartoti gimtąją kalbą vietovardžiams ženklinti bei topografiniuose užrašuose, juolab, kad tautinių mažumų teisės vartoti gimtąją kalbą privačiame gyvenime nėra ribojamos, kas iš esmės atitinka neginčijamas tarptautinių dokumentų normas.

3.4. Teisės naudoti vietovardžius ir topografinius užrašus tautinės mažumos kalba perspektyvos Lietuvoje.

Šiuo metu sprendžiant topografinių ženklų klausimą teismai vadovaujasi Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos įstatymo nuostatomis, kadangi nėra aiškaus įstatymo reguliuojančio vietovardžių, gatvių pavadinimų ir kitų pavadinimų vartojimo mažumos kalba. Tiesa ne tik mūsų šalyje tautinių mažumų kalbos problemos įgyvendinama sunkiai. Pavyzdžiui Europos regionų arba mažumų kalbos chartiją, kurios pagrindinis tikslas išsaugoti regionų mažumos kalbas kaip unikalią Europos paveldo dalį, nesulaukė visuotinio Europos Tarybos valstybių narių pripažinimo. Kitavertus pagal dabartines mūsų valstybės įstatymines bazines bei jos taikymą Lietuvai ir nebūtų rekomenduotina prisijungti prie šios chartijos. Pirmiausia mums reikėtų efektyviau įgyvendinti jau pasirašytų sutarčių pagrindus. Pritartina Sauliaus Katuokos įžvalgoms, jog reikėtų labiau įsiklausyti į Patariamąjį komiteto rekomendacijas dėl dvikalbių užrašų vietovėse, kuriose gyvena tautinės mažumos¹³⁵. Vis dėlto reikėtų pripažinti ir tai, jog didžioji dalis tarptautinių dokumentų, reglamentų, detaliau apibrėžiančių tautinių mažumų teises vartoti gimtąją kalbą, yra daugiau rekomendacinio pobūdžio. Nėra numatyta nei aiškių reikalavimų nei juo labiau numatytų nuobaudų už jų nesilaikymą. Taip pat reikėtų pripažinti, kad ir Lietuvoje ratifikuotos Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencijos nuostata dėl vietovardžių ir topografinių užrašų vartojimo tautinių mažumų kalba numato tam tikras sąlygas, kurios turi būti tenkinamos, kad minėta teisė būtų realizuojama. Remiantis dabartine mūsų šalies teismų praktika ir joje pateiktu Konvencijos nuostatų taikymo išaiškinimu, įstatymų leidėjas turi diskrecijos teisę spręsti apie poreikį vietovių, gatvių pavadinimus ir kitus topografinius įrašus daryti taip pat ir tautinės mažumos kalba ir tai neturėtų pažeisti tautinės

---

¹³³ A. Račkauskaitė- Burneikienė, „Tradicinių vietovių, gatvių pavadinimų ir kitų topografinių įrašų vartojimas mažumos kalba“, *Tautinių mažumų apsauga: Tarptautinės teisės aspektai* (Vilnius: Mykolo Romerio Universiteto leidykla, 2013.), p. 309

¹³⁴ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2009 m. rugsėjo 14 d. nutartis administracinėje byloje (Nr. A-261-997/2009)

¹³⁵ S. Katuoka, „Tautinės mažumos ir tarptautinė teisė“, *Tautinių mažumų apsauga: Tarptautinės teisės aspektai* (Vilnius: Mykolo Romerio Universiteto leidykla, 2013), p. 18

mažumos teisių vartoti gimtąją kalbą, kadangi vietovardžių ir topografinių užrašų darymas yra valstybės realizuojama funkcija viešajame gyvenime, o Lietuvos teisinėje sistemoje prioritetas teikiamas valstybinės kalbos vartojimo užtikrinimui¹³⁶.

Žinoma daug klausimų kelia ir tai, jog mūsų šalis yra kritikuojama tarptautinių institucijų, prižiūrinčių tarptautinių dokumentų įgyvendinimą ir Lietuva vis dar nėra įgyvendinusi ratifikuotos Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencijos nuostatų. Be kita ko mūsų valstybėje būtina apibrėžti mažumų savoką ir sukurti jas ginantį ir jų teises aiškiai apibrėžiantį įstatymą. Dėl šių dalykų nebuvimo šalies gyvenime susiklosto nesutarimų, kadangi teisminės institucijos, priimdamos sprendimus privalo vadovautis egzistuojančia netobula įstatymine baze, tuo tarpu tautinės mažumos gindamos savo interesus bando taikyti bendrus Europos Tarybos ir kitus tarptautinius dokumentus, kuriems reikia nacionalinių įgyvendinimo priemonių arba jie tėra rekomendacinio pobūdžio.

Ištirus situaciją teigtina, kad mūsų šalyje dvikalbių topografinių ženklų draudimai nėra neteisėti. Mūsų konstitucijoje numatyta ypatinga tiek lietuvių kaip valstybinės kalbos apsauga, tiek būtinybė saugoti teritorinį vientisumą, o kaip valstybė mes turime teisę saugoti ir ginti šiuos interesus.. Kaip jau minėta, kadangi daugelis tarptautinių norminių aktų dėl mažumų teisės vartoti gimtąją kalbą vietovardžiams ir topografiniams užrašams daryti bei kitais atvejais viešajame gyvenime yra rekomendacinio pobūdžio su galimybe pačioms šalims spęsti dėl jų taikymo, laikytina jog tai pačios šalies apsisprendimo laisvė. Be to negalime teigti, jog mūsų šalyje tautinių mažumų teisėms nėra skiriama dėmesio, kadangi tuo aspektu yra veikiančios institucijos, kurios rūpinasi tautinių mažumų padėtimi mūsų šalyje. Be abejo neišvengiama nesutarimų, tačiau juk būtent diskusijos, pasiūlymai skatina valstybes tobulėti ir siekti kuo tinkamiau tarnauti jose gyvenančių asmenų interesams. Neverta pamiršti jog valstybė negali paminti savo kalbos, kaip vieno iš jos tapatumo simbolių, todėl turime siekti, kad ji būti varžoma kuo mažiau. Taip pat reikia pagalvoti ir apie tai jog suteiktos papildomas teisės tautinėms mažumoms gali sukelti nepatogumų likusiai tautai, jos stabilumui ir vystymuisi.

---

¹³⁶ A. Račkauskaitė- Burneikienė, „Tradicinių vietovių, gatvių pavadinimų ir kitų topografinių įrašų vartojimas mažumos kalba“, *Tautinių mažumų apsauga: Tarptautinės teisės aspektai* (Vilnius: Mykolo Romerio Universiteto leidykla, 2013.), p. 310

IŠVADOS

1. Egzistuoja nemažai tautinių mažumų grupės apibrėžimų, tačiau pats tiksliausias ir labiausiai atspindintis šios socialinės grupės apibūdinimą laikomas F. Capotorti- .. tai grupė, savo skaičiumi mažesnė negu likusi valstybės gyventojų dalis, užimanti nedominuojančią padėtį ir kurios nariai, būdami valstybės piliečiai, turi etninių, kalbinių ar religinių požymių, išskiriančių juos iš likusių gyventojų ir išreiškiančių, bent netiesiogiai, solidarumo jausmą, kad apsaugotų savo kultūrą, tradicijas, religiją ar kalbą. Tautinės mažumos samprata gali būti atskleista per objektyvius ir subjektyvius tautinės mažumos kriterijus. Objektyviaisiais kriterijais leidžiančiais išskirti tautinę mažumą kaip tokią yra: grupės narių skaičius, nedominuojanti padėtis, buvimas konkrečios valstybės teritorijoje, kalba, kultūra, religija, papročiai ir tradicijos, etninė kilmė. Prie subjektyviųjų tautinės mažumos kriterijų priskiriamos tautinės mažumos noras išsaugoti tautinės mažumos identitetą bei savitumą.

2. Literatūroje kol kas nėra bendros pozicijos dėl mažumų teisių pobūdžio, t.y. ar jos yra individualios, ar kolektyvinės. Šiuo metu mažumų teises galima įgyvendinti dviem būdais: individualiai arba su kitais mažumai priklausančiais nariais, vadinasi, kolektyviniai elementai, nors ir minimalia apimtimi, yra perkeliama į individualią tautinių mažumų apsaugos sistemą. Tautinių mažumų srityje tarptautinių teisės aktų srityje išskirtini tokie Lietuvos ratifikuoti teisės aktai kaip: Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas bei Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencija. Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencija yra skirtinga nei įprastinės konvencijos, kadangi konvencija nėra tiesiogiai taikomas aktas, ją ratifikavusios šalies nacionalinėje sistemoje, bet yra reikalinga kad nacionaliniu lygmeniu būtų priimti teisės aktai įgyvendinantys šios konvencijos nuostatas. Taigi tokia konvencija įgyvendinama kryptingai pačių šalių vyriausybių ir nėra galimybės ją tiesiogiai remtis nacionaliniu lygmeniu tautinių mažumų atstovams.

3. Valstybės kaip tarptautinio subjekto požymius ir statusą reguliuoja tarptautinė teisė. Pastebima, kad Montevidėjo konvencijoje įtvirtinti valstybingumą nustatantys kriterijai – teritorija, tauta, valstybinė valdžia ir santykiai su kitomis valstybėmis – nėra laikytini pakankamais. Norint plėsti ir aiškiau apibrėžti valstybingumą reikėtų įtraukti daugiau kriterijų apibūdinančių valstybę. Įvertinus deklaratyviają ir konstruktyviają teorijas galime teigti jog siekiant valstybei įgyti savo kaip valstybės ir tuo pačiu tarptautinio teisės subjekto statusą neužtenka vien tik atitikimo Montevidėjaus Konvencijoje minimiems kriterijams. Tam būtinas ir kitų valstybių pripažinimas, taip pat svarbi ir narystė Jungtinių Tautų organizacijoje. Atsižvelgiant į būtinybę valstybei garantuoti tam tikras vertybes yra pripažįstama, svarbu, kad valstybei būtų užtikrintos priemonės šioms vertybėms apginti. Atitinkamai tarptautinėje teisėje neginčijamai yra pripažįstamas valstybių suvereniteto ir teritorinio vientisumo principas. Atsižvelgiant į šiuos principus kiekviena valstybė yra laisva

tvarkyti savo vidinį gyvenimą nepažeisdama privalomų ir prisiimtų tarptautinių įsipareigojimų. LR Konstitucijoje taip pat akcentuojama teritorinio vientisumo svarba, todėl vietovardžių ir topografinių užrašų darymas valstybine kalba yra sietinas su būtinybe aiškiai identifikuoti valstybės teritoriją

4. Lietuvių kalbos kaip valstybinės kalbos statusas yra įtvirtintas šalies Konstitucijoje ir remiantis Konstitucinio teismo išaiškinimais toks įtvirtinimas reiškia būtinybę garantuoti lietuvių kalbai kaip valstybinei kalbai išskirtinį statusą. Įstatymų leidėjas privalo įstatymuose užtikrinti kaip bus užtikrinamas šios kalbos vartojimas viešajame gyvenime, bei nustatyti valstybinės kalbos apsaugos priemones. Vienas iš svarbiausių šios srities įstatymų -1995 m. sausio 31 d. priimtas Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos įstatymas, kuriame nustatytos svarbiausios valstybinės kalbos vartojimo viešajame gyvenime sritys, reglamentuojama jos apsauga ir kontrolė, teisinė atsakomybė už šio įstatymo nesilaikymą. Lietuvoje lietuvių kalbos vartojimo apsaugai skiriama daug dėmesio, kadangi jos vartojimo tvarka apibrėžta ne tik šalies teisės aktuose, bet ir įkurtos specialios institucijos, užtikrinančios tinkamą lietuvių kalbos kaip valstybinės kalbos vartojimą.

5. Tautinių mažumų teisė vartoti gimtąją kalbą įtvirtinta tiek tarptautiniuose tiek regioninio pobūdžio dokumentuose, nustatančiuose tautinių mažumų teises. Ši teisė yra neginčijama privačiame gyvenime, o jos ribojimas dažnu atveju gali reikšti ir kitų žmogaus teisių pažeidimą, tuo tarpu teisė tautinių mažumų kalbą vartoti viešajame gyvenime tarptautiniuose dokumentuose nėra aiškiai apibrėžta. Teisė rašyti vietovardžius ir kitus topografinius ženklus mažumos kalba aiškiai įtvirtinta Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencijos 11 str. 3 d. Pažymėtina, kad šios teisės realizavimas numatytas su tam tikromis sąlygomis – a) teritorija turi būti tradiciškai gausiai gyvenama tautinės mažumos atstovų; b) teisės realizavimas turi būti suderinamas su šalies teisinės sistemos reikalavimais; c) egzistuoja pakankamas tokio žymėjimo poreikis.

6. Lietuva yra ratifikavusi minėtą konvenciją, tačiau iki šiol nepriėmusi būtinų nacionalinių teisės aktų Konvencijos nuostatomis įgyvendinti. Esamo teisinio reguliavimo kontekste, kai lietuvių kalbai konstituciniu lygmeniu yra garantuojamas išskirtinis statusas, o Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencijos nuostatos nėra perkeltos į nacionalinę teisę, Lietuvos teismai laikosi nuomonės, kad kiekvienas Konvenciją ratifikavusios šalies įstatymų leidėjas turi diskrecijos teisę spręsti apie poreikį vietovių, gatvių pavadinimus ir kitus topografinius įrašus daryti taip pat ir tautinės mažumos kalba. Pritartina šiai pozicijai, kadangi ir pačioje Konvencijoje šios teisės realizavimas numatytas su tam tikromis sąlygomis. Kiti egzistuojantys tarptautiniai dokumentai, kuriuose apibrėžiama tautinių mažumų teisė vartoti gimtąją kalbą valstybės viešajame gyvenime, taip pat ir vietovardžiams bei topografiniams užrašams, yra rekomendacinio pobūdžio su galimybe pačioms šalims spęsti dėl jų taikymo, laikytina jog tai pačios šalies apsisprendimo laisvė.

Atlikus tyrimą hipotezė, kad tautinių mažumų atstovai turi turėti valstybės užtikrinamą savarankiškumą, gatvių pavadinimų, topografinių ženklų rašymą įgyvendinti pasirinktos tautinės mažumos rašmenimis nepasitvirtino.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Knygos:

1. A. Račkauskaitė – Burneikienė, „Tradicinių vietovių, gatvių pavadinimų ir kitų topografinių įrašų vartojimas mažumos kalba“, Tautinių mažumų apsauga: Tarptautinės teisės aspektai (Vilnius: Mykolo Romerio Universiteto leidykla, 2013.), p.308.
2. Beyond, Effective Communication: Seeing Intrinsic Value in Mother Tongue Language use, 617 p.
3. C. Zoledowski Białorusini i Litwini w Polsce Polacy na Białorusi i Litwie, Warszawa, Oficyna Wydawnicza Sejmowe, 2000. p. 19.
4. Ch. Wilson, Australia 1788-1988: The creation of a nation 25-26,74, 86-88 (1987).
5. E. Kuzborska, Teisinė Tautinių mažumų padėtis Lietuvoje (Vilnius: Mintis, 2012), p. 302.
6. F. Capatorti „ Study on the Rights of persons belonging to ethnic, religious and linguistic minorities“, (1979 m.)
7. Fernand de Varennes „ A guide to the right of minorities and language“, (2001), p. 15.
8. Henri Bergson, „Kūrybinė evoliucija“, 2004 m.
9. Kazlauskienė, E. Rimkutė, A. Bielinskienė, Bendroji ir specialybės kalbos kultūra (Kaunas: Pasaulio lietuvių centras, 2006), p. 12.
10. Kuzborska, Teisinė Tautinių mažumų padėtis Lietuvoje (Vilnius: Mintis, 2012), p. 315.
11. Lietuvos Respublikos Valstybinė kalba „Teisės aktų rinkinys“ (Vilnius, 1997), p. 25.
12. M. Romeris, Valstybė. I tomas. Vilnius: Pradai, 1995, p.14
13. P. Leonas Teisės enciklopedija. Vilnius: Pozicija, 1995, p. 51.
14. Ph. Bobbitt, The shield of Achilles: War, Peace and the course of history (2002), p. 312.
15. S. Katuoka, „Tautinės mažumos ir tarptautinė teisė“, Tautinių mažumų apsauga: Tarptautinės teisės aspektai (Vilnius: Mykolo Romerio Universiteto leidykla, 2013), p. 15.
16. S. Lodzinski. Raport Nr. 208, p. 5,6.
17. S. Troebst, From paper to practice: The council of Europe’s Framework convention for the protection of national minorities (Bolzano, 2009), p. 107
18. Šatas, Lietuvos tarptautinis pripažinimas: praeitis ir dabarties realijos (Vilnius, 1991), p. 49.
19. T. Birmontienė, „Lietuvos konstitucinė teisė: raida, institucijos, teisių apsauga, savivalda : kolektyvinė monografija“ / [monografijos aut. : Toma Birmontienė... et al.] ; Mykolo Romerio universitetas, Vilnius : Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2007, 292-294 p.
20. The Bolzano Recommendations. Bolzano/Bozen Recommendations on National Minorities in Inter-State Relations. 2008 m.

21. The United Nations Sub- Commission on Prevention of Discrimination and Protection of Minorities.

Periodiniai leidiniai:

1. 2009. 11. 06 Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo pranešimas žiniasklaidai.
2. K. Porter, „The Realisation Of National Minority Rights“, Macquarie Law Journal (2003), p. 58-59.
3. Konferencijos „ Viešasis interesas ir jo gynimas“ medžiaga (parengta Žmogaus teisių komiteto)
4. Pavkovic, P. Radan, „In pursuit of sovereignty and self-determination: peoples, states and secession in the international order“, Macquarie law journal (2003), p. 3.
5. R.Delahunty, J.Yoot, „Statehood and the third Geneva convention“, Virginia journal of international law.(2005), p. 136.

Teisės aktai:

1. Advisory Committee, Opinion on Lithuania, 28 February 2008, ACFC/OP/II(2008)001,107; 111 paragrafai.
2. European Charter for Regional or Minority Languages. (Strasbourg, 5.XI.1992).
3. European Commission for Democracy through Law, Report on Non-Citizens and Minority Rights, Venice, 15-16 December 2006. Council of Europe, No. CDL-AD(2007)001 Or. Eng., 125 paragrafas
4. Human Rights Committee. Concluding observations of the Human Rights Committee: Austria ,CCPR A/38/40(1983),200 paragrafas.
5. Human Rights Committee. Concluding observations of the Human Rights Committee:Estonia,ICCPR, A/58/40 vol.I (2003) 41,79 16 paragrafas.
6. Jungtinių tautų chartija // (Valstybės žinios. 2002, Nr. 15-557).
7. Lietuvos Respublikos Baudžiamasis kodeksas.
8. Lietuvos Respublikos Konstitucija (1992-10-25).
9. Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos įstatymas, Žin. (1995, Nr. 15-344).
10. Lietuvos Respublikos Viešojo administravimo įstatymas, Žin. (2007-01-01, Nr. VIII-1234).
11. Montevideo Convention on the Rights and Duties of States. 1933 m. 1 str.
12. Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas// (Valstybės žinios, 2002-08-02, Nr. 77-3288)
13. Tautinių mažumų apsaugos konvencija // (Valstybės žinios. 2000, Nr. 20-497).
14. Valstybinės funkcijos: Valstybinės kalbos vartojimo ir taisyklingumo kontrolės vykdymo tvarkos aprašas, patvirtintas Vilniaus miesto savivaldybės,(2012 m. sausio 10 d. Įsakymu Nr. 40-7).

Internetiniai šaltiniai:

1. Valstybinė lietuvių kalbos komisija <<http://www.vlkk.lt/lit/>> Apie spausdintas 2008-10-30 [žiūrėta 2014 03-14].
2. Advisory Committee. Country specific opinions First Cycle; <[http://www.coe.int/T/e/human_rights/Minorities/2.FRAMEWORK_CONVENTION_\(MONITORING\)/2.Monitoring_mechanism/4.Opinions_of_the_Advisory_Committee/1.Country_specific_opinions/1.First_cycle/](http://www.coe.int/T/e/human_rights/Minorities/2.FRAMEWORK_CONVENTION_(MONITORING)/2.Monitoring_mechanism/4.Opinions_of_the_Advisory_Committee/1.Country_specific_opinions/1.First_cycle/)> [žiūrėta 2014-03-25].
3. Advisory Committee. Country specific opinions First Cycle; <[http://www.coe.int/T/e/human_rights/Minorities/2.FRAMEWORK_CONVENTION_\(MONITORING\)/2.Monitoring_mechanism/4.Opinions_of_the_Advisory_Committee/1.Country_specific_opinions/1.First_cycle/](http://www.coe.int/T/e/human_rights/Minorities/2.FRAMEWORK_CONVENTION_(MONITORING)/2.Monitoring_mechanism/4.Opinions_of_the_Advisory_Committee/1.Country_specific_opinions/1.First_cycle/)> [žiūrėta 2014-03-25].
4. Human Rights Committee, General Comment 23, Article 27 (Fiftieth session, 1994), Compilation of General Comments and General Recommendations Adopted by Human Rights Treaty Bodies, U.N. Doc. HRI/GEN/1/Rev.1 at 38 (1994) <<http://www1.umn.edu/humanrts/gencomm/hrcom23.htm>> [žiūrėta 2014 04 05].
5. Human Rights Committee, General Comment 23, Article 27 (Fiftieth session, 1994), Compilation of General Comments and General Recommendations Adopted by Human Rights Treaty Bodies, U.N. Doc. HRI/GEN/1/Rev.1 at 38 (1994) <<http://www1.umn.edu/humanrts/gencomm/hrcom23.htm>> [žiūrėta 2014 04 05].
6. Joseph Williams Davids, What makes a state? (2002-02 05) <<http://thenewinternationallaw.wordpress.com/2012/05/02/what-makes-a-state>> [žiūrėta 2014-03-28].
7. Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2009 m. gruodžio 23 d. įsakymu patvirtintos Metodinės rekomendacijos dėl nusikalstamų veikų, padarytų rasiniais, nacionalistiniais, ksenofobiniais, homofobiniais ar kitais diskriminacinio pobūdžio motyvais, ikiteisminio tyrimo organizavimo, vadovavimo jam ir atlikimo ypatumų Nr.12.14-40; <<http://www.prokuraturos.lt/nbspnbspnusikaltimai%C5%BEmoni%C5%A1kumui/tabid/221/Default.aspx>> [žiūrėta 2014-03-06].
8. Member States of the United Nations <<http://www.un.org/en/members/index.shtml>> [žiūrėta 2014-03-28].
- I. Saukienė, Rasistiniai išpuoliai – socialinės nelygybės veidrodis?;

<<http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/rasistiniai-ispuoliai-socialines-nelygybes-veidrodis.d?id=16995866#ixzz2tlrLPHiu>> [žiūrėta 2014-03-30].

9. Viešosios garsinės informacijos ir viešųjų užrašų laikinosios taisyklės, patvirtinta VLKK 1995 m. gegužės 25 d. Nutarimu Nr. 49 <http://www3.lrs.lt/pls/inter/www_tv.show?id=6905.1.30> [žiūrėta 2014-03-14].

Teismų praktika:

1. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis (Nr. A⁵²⁰-1271/2013).
2. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo administracinėje byla (Nr. A-261-997/2009)
3. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis administracinėje byla (Nr. N⁵⁷⁵-63/2012).
4. Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo nutartis administracinėje byloje (Nr. A-261-997/2009).
5. LR Konstitucinio teismo sprendimas 2006-05-10 „ Dėl referendumų spausdinimų valstybine kalba“.
6. LR Konstitucinio Teismo nutartis (2006-09-21).
7. LR Konstitucinio teismo sprendimas 1991-10-21 „ Dėl Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1991 m. sausio 31 d. nutarimo „Dėl vardų ir pavardžių rašymo Lietuvos Respublikos piliečio pase" atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“.
8. Vilniaus rajono savivaldybės valdyba 1997 m. gruodžio 22 d. Nr. 540 „Dėl viešųjų užrašų ir kitos rašytinės informacijos“.
9. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas „Dėl savivaldos institucijų kompetencijos ir valstybinės kalbos“, 1999 m. rugsėjo 14 d.
10. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, 2008 m. balandžio 25 d. nutartis, Nr. A¹⁴³-687/2008
11. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo „ Dėl Lietuvos Respublikos Tarptautinių sutarčių“ 7 straipsnio ketvirtosios dalies ir 12 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, 1995 m. spalio 17 d.